

**МІЖНАРОДНИЙ
НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Юридичні науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL «INTERNAUKA».**

Series: «Juridical sciences»

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ
ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».**

Серия: «Юридические науки»

№ 6 (28) / 2020

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Юридичні науки»

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА».**

Серия: «Юридические науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA».**

Series: «Juridical sciences»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22442-12342Р*

№ 6 (28)

Київ 2020

ББК 67
УДК 34
М-43

Повний бібліографічний опис усіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки» подано в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Electronic Journals Library; Open J-Gate; Academic keys; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене до Переліку наукових фахових видань МОН України (категорія «Б»)

Наказ МОН України № 409 від 17.03.2020

Спеціальності:

081 Право

262 Правоохоронна діяльність

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу та права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем юридичної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів юридичних спеціальностей, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2020

© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».

Серія: «Юридичні науки», 2020

ISSN 2520-2308 = Internauka. Seria: Ūridičeskie nauki (Kiev)/Meždunarodnyj naučnyj žurnal "Internauka". Seria: Ūridičeskie nauki

Редакційна колегія

Голова редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Заступник голови редакційної колегії: **Мушенюк Віктор Васильович** — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри загальноправових дисциплін Київського національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Секретар редакційної колегії: **Ільченко Олександр Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)

Члени редакційної колегії

Биркович Тетяна Іванівна — доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри державного управління та права Київського університету культури (Київ, Україна)

Гаруст Юрій Віталійович — доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)

Дерев'янко Богдан Володимирович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри господарського права Донецького юридичного інституту МВС України (Кривий Ріг, Україна)

Дрозд Олексій Юрійович — доктор юридичних наук, доцент, начальник ад'юнктури і докторантури Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)

Зіха Іржі — PhD in Law, старший викладач факультету менеджменту і економіки Університету Томаша Баті у Зліні (Злін, Чеська Республіка)

Короєд Сергій Олександрович — доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права і процесу ПВНЗ Університет Короля Данила (Івано-Франківськ, Україна)

Куліш Анатолій Миколайович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, директор ННІ права Сумського державного університету (Суми, Україна)

Курило Інна Володимирівна — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Ладиченко Віктор Валерійович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Лоренцмайєр Штефан — доктор юридичних наук, професор, координатор програми «Еразмус» юридичного факультету Аугсбурського університету (Аугсбург, ФРН)

Мельничук Ольга Федорівна — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (Вінниця, Україна)

Омельчук Василь Андрійович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права Київського кооперативного інституту бізнесу і права (Київ, Україна)

Резнік Олег Миколайович — доктор юридичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи ННІ права Сумського державного університету (Суми, Україна)

Самохін Анатолій Вікторович — доктор медичних наук, професор, Заслужений лікар України, завідувач відділенням травматології, керівник міського центру ургентної спеціалізованої ортопедо-травматологічної допомоги Київської міської клінічної лікарні № 12 (Київ, Україна)

Світличний Олександр Петрович — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Фунта Растислав — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та європейського права Університету Данубіус (Сладковичово, Словацька Республіка)

Юринець Юлія Леонідівна — доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного і адміністративного права Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

Яра Олена Сергіївна — кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)

Editorial board

Chief Editor: **Volodymyr Kurylo** — Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Head of the Department of Administrative and Financial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Deputy editor: **Victor Mushenok** — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of General Law Disciplines of the Kyiv National University of Trade and Economics (Kyiv, Ukraine)

Executive Secretary: **Oleksandr Ilchenko** — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Administrative, Economic Law and Economic Security of the Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Members of the Editorial Board:

Tatyana Berkovich — Doctor of Sciences in Public Administration, Candidate of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Public Administration and Law of the Kyiv University of Culture (Kyiv, Ukraine)

Bogdan Derevianko — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Business Law of the Donetsk Law Institute of Ministry of Internal Affairs of Ukraine (Kryvyi Rih, Ukraine)

Alexei Drozd — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Head of Adjuncture and Doctorate of the National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)

Rastislav Funta — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Law and European Law of the Danubius University (Sladkovichovo, Slovak Republic)

Yuriy Harust — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Administrative, Economic Law and Economic Security of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Sergiy Koroed — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Civil Law and the Law of the Higher Education of the King Danylo University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Anatoliy Kulish — Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Director of the Academic and Research Institute of Law of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Inna Kurylo — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of International Law and Comparative Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Victor Ladychenko — Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of International Law and Comparative Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Stefan Lorenzmeier — Doctor of Legal Sciences, Professor, Coordinator of the Erasmus Program of the Faculty of Law of the Augsburg University (Augsburg, Germany)

Olga Melnichuk — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Law Department of the Vinnytsa Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics (Vinnytsia, Ukraine)

Vasily Omelchuk — Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Law, Kiev Cooperative Institute of Business and Law (Kyiv, Ukraine)

Oleg Reznik — Doctor of Legal Sciences, Professor, Deputy Director for Scientific Work of the Educational and Scientific Law Institute of Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Anatoly Samokhin — Doctor of Medical Sciences, Professor, Honored Doctor of Ukraine, Head of the Department of Traumatology, Head of the City Center of Urgent Specialized Orthopedic-Traumatological Care of Kyiv City Clinical Hospital № 12 (Kyiv, Ukraine)

Oleksandr Svitlychnyi — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Civil and Commercial Law of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Olena Yara — Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Dean of the Law Faculty of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Yuliya Yurinet — Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Constitutional and Administrative Law of the National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

Jiri Zicha — PhD in Law, Senior Lecturer of the Faculty of Management and Economics of the Tomas Bata University in Zlín (Zlín, Czech Republic)

ЗМІСТ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

- Денисов Андрій Ігорович**
СПЕЦІАЛЬНІ ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ РЕЖИМИ ДЛЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ІНОЗЕМНИХ
ІННОВАЦІЙНИХ ІНВЕСТОРІВ 7
- Малашко Олександр Євгенійович, Скриньковський Руслан Миколайович**
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ..... 13
- Мушенко Віктор Васильович**
ПОДАТКОВО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ
В УКРАЇНІ 20

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

- Дрозд Артем Олександрович**
ОСОБЛИВОСТІ ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В ДЕЯКИХ
КРАЇНАХ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ІСТОРИКО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ
АНАЛІЗ 26

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕнь

- Горелова Вероніка Юріївна**
ПАЦІЄНТО-ЦЕНТРИЧНІСТЬ: НОВА МОДЕЛЬ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ... 33

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

- Новицький Владислав Миколайович**
ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ВТРАТИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ТА АНАЛІЗ
ПРАКТИКИ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ У ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС 38
- Руденко Олена Анатоліївна**
ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ
СУДІВ В УКРАЇНІ 45

ІНШЕ

- Рашевська Катерина Євгеніївна**
ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА РОСІЙСЬКУ ФЕДЕРАЦІЮ З МЕТОЮ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ТЕРИТОРІЇ ОКУПОВАНОЇ АВТОНОМНОЇ
РЕСПУБЛІКИ КРИМ 52

CONTENTS

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCE LAW; INFORMATION LAW

- Denysov Andrii**
SPECIAL FINANCIAL LEGAL REGIMES FOR CERTAIN CATEGORIES OF FOREIGN
INNOVATIVE INVESTORS 7
- Malashko Oleksandr, Skrynkovskyy Ruslan**
PRIORITY AREAS FOR IMPROVING INFORMATION SECURITY IN UKRAINE 13
- Mushenok Viktor**
TAX AND LEGAL PRINCIPLES OF STATE REGULATION OF THE ELECTRICITY MARKET IN
UKRAINE 20

CONSTITUTIONAL RIGHT; MUNICIPAL LAW

- Drozd Artem**
FEATURES OF THE SITUATION OF THE BODIES OF THE CONSTITUTIONAL CONTROL
IN SOME COUNTRIES OF THE ROMANIAN-GERMAN LEGAL SYSTEM: A HISTORICAL
AND COMPARATIVE ANALYSIS 26

THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW; THE HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL DOCTRINES

- Horielova Veronika**
PATIENT-CENTRICITY: A NEW MODEL OF MORAL AND LEGAL IMPROVEMENT 33

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE; FAMILY LAW; PRIVATE INTERNATIONAL LAW

- Novitsky Vladislav**
MAIN MENACES OF INFORMATION LEAKAGE OF A COMMERCIAL SECRET ON THE INTERNET
AND ANALYSIS OF THE PRACTICE OF PROTECTION OF COMMERCIAL SECRETS IN THE EU
MEMBER STATES 38
- Rudenko Olena**
PROSPECTS FOR IMPROVING CIVIL JURISDICTION OF LOCAL GENERAL COURTS
IN UKRAINE 45

OTHER

- Rashevskaya Kateryna**
ECONOMIC SANCTIONS AS A MEANS OF INFLUENCE ON THE RUSSIAN FEDERATION
IN ORDER TO ENSURE HUMAN RIGHTS IN THE OCCUPIED TERRITORY
OF THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA 52

УДК 347.73

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Денисов Андрій Ігорович
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності
факультету № 6

Харківський національний університет внутрішніх справ

Денисов Андрей Игоревич

кандидат юридических наук,
доцент кафедры правового обеспечения хозяйственной деятельности
факультета № 6

Харьковский национальный университет внутренних дел

Denysov Andrii

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

Faculty № 6

Kharkiv National University of Internal Affairs

DOI: 10.25313/2520-2308-2020-6-6133

СПЕЦІАЛЬНІ ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ РЕЖИМИ ДЛЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ІНОЗЕМНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ІНВЕТОРІВ

СПЕЦИАЛЬНЫЕ ФИНАНСОВО-ПРАВОВЫЕ РЕЖИМЫ ДЛЯ ОТДЕЛЬНЫХ КАТЕГОРИЙ ИНОСТРАННЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ИНВЕТОРОВ

SPECIAL FINANCIAL LEGAL REGIMES FOR CERTAIN CATEGORIES OF FOREIGN INNOVATIVE INVESTORS

Анотація. У статті досліджено перспективні моделі спеціальних фінансово-правових режимів для окремих іноземних інноваційних інвесторів. Запропоновано поділ таких режимів на стимулюючі та обмежувальні. Створено класифікацію іноземних суб'єктів, що здійснюють інвестування на території України та становлять небезпеку для національної безпеки. Запропоновано розділити таких суб'єктів на 3 основні групи: закордонні суб'єкти з потенційно ворожих країн; закордонні суб'єкти під контролем агентів впливу потенційно ворожих країн; українські суб'єкти, що можуть становити загрозу для національної безпеки через зв'язок з потенційно небезпечними країнами.

На основі закордонного досвіду запропоновано створити нові спеціальних правових режимів обмеження іноземного інвестування у стратегічній сфері інноваційної системи. Досліджено такі фінансово-правові засоби забезпечення національної інноваційної політики як: заборона інвестування у об'єкти критичні для національної інноваційної безпеки; обмеження розміру інвестування у об'єкти критичні для національної інноваційної безпеки; заборона на відчуження критичного для національної безпеки підприємства; обмеження прав іноземного інвестора як одного з власників суб'єкта господарювання; режим особливого фінансового контролю та нагляду.

Запропоновано створити окремий державний орган, представники якого будуть на постійній основі оперативно здійснювати постійний нагляд над стратегічними об'єктами національної економіки, контроль над якими переходить до іноземних інвесторів.

Викладено думку про необхідність створення стимулюючих податкових режимів для окремих підприємств та груп підприємств у інноваційній сфері. При цьому можливим є запровадження таких спеціальних податкових режимів для:

підприємств окремої сфери національної економіки; підприємств, що здійснюють діяльність із створення, розробки, впровадження у виробництво критичних для національної економіки інновацій на конкретній території; конкретних стратегічних для національної безпеки підприємств.

Ключові слова: інноваційна політика, засоби забезпечення, національна безпека.

Анотация. В статье исследованы перспективные модели специальных финансово-правовых режимов для отдельных иностранных инновационных инвесторов. Предложено разделение таких режимов на стимулирующие и ограничительные. Создана классификация иностранных субъектов, осуществляющих инвестирование на территории Украины и представляющих опасность для национальной безопасности. Предложено разделить таких субъектов на 3 основные группы: зарубежные субъекты из потенциально враждебных стран; зарубежные субъекты под контролем агентов влияния потенциально враждебных стран; украинские субъекты, которые могут представлять угрозу для национальной безопасности из-за связи с потенциально опасными странами.

На основе зарубежного опыта предложено создать новые специальные правовые режимы ограничения иностранного инвестирования в стратегические сферы инновационной системы. Исследованы такие финансово-правовые средства обеспечения национальной инновационной политики как: запрет инвестирования в объекты критические для национальной инновационной безопасности; ограничение размера инвестирования в объекты критические для национальной инновационной безопасности; запрет на отчуждение критического для национальной безопасности предприятия; ограничение прав иностранного инвестора как одного из владельцев предприятия; режим особого финансового контроля и надзора.

Предложено создать отдельный государственный орган, представители которого будут на постоянной основе оперативно осуществлять постоянный надзор над стратегическими объектами национальной экономики, контроль над которыми переходит к иностранным инвесторам.

Изложено мнение о необходимости создания стимулирующих налоговых режимов для отдельных предприятий и групп предприятий в инновационной сфере. При этом возможно введение таких специальных налоговых режимов для: предприятий отдельной сферы национальной экономики; предприятий, осуществляющих деятельность по созданию, разработке, внедрению в производство критических для национальной экономики инноваций на конкретной территории; конкретных стратегических для национальной безопасности предприятий.

Ключевые слова: инновационная политика, средства обеспечения, национальная безопасность.

Summary. The article examines promising models of special financial and legal regimes for individual foreign innovation investors. It is proposed to divide such regimes into stimulating and restrictive. A classification of foreign entities investing in Ukraine and posing a threat to national security has been created. It is proposed to divide such subjects into 3 main groups: foreign subjects from potentially hostile countries; foreign entities under the control of agents of influence of potentially hostile countries; Ukrainian entities that may pose a threat to national security due to ties with potentially dangerous countries.

Based on foreign experience, it is proposed to create new special legal regimes restricting foreign investment in strategic areas of the innovation system. The following financial and legal means of ensuring the national innovation policy are studied as: prohibition of investing in objects critical for national innovation security; restrictions on investment in facilities critical to national innovation security; ban on the alienation of a critical enterprise for national security; restriction of the rights of a foreign investor as one of the owners of an economic entity; special financial control and supervision regime.

It is proposed to create a separate state body, whose representatives will be on a permanent basis to constantly monitor the strategic objects of the national economy, control of which passes to foreign investors.

The opinion on the need to create incentive tax regimes for individual enterprises and groups of enterprises in the innovation sphere is presented. At the same time, it is possible to introduce such special tax regimes for: enterprises of a separate sphere of the national economy; enterprises engaged in the creation, development, implementation in production of innovations critical to the national economy in a particular area; specific strategic enterprises for national security.

Key words: innovation policy, means of support, national security.

Постановка проблеми. Сьогодні у світі відбувається стрімкий технологічний стрибок. Однак широке створення, розробка та застосування у виробництві інновацій є неможливим без великих капіталовкладень. Враховуючи світову тенденцію до глобалізації інноземне інвестування стає все більш вагомим фактором

для інноваційного розвитку національної економіки. Однак при цьому інноземне інвестування у стратегічні сфери національної економіки несе певні ризики. Саме тому вкрай важливим є створення ефективного механізму фінансово-правих режимів як для стимулювання, так і для обмеження інноземного інвестування.

Незважаючи на окремі праці дослідників у цій сфері, у науковому співтоваристві відсутня одна-стайна думка щодо правових режимів для суб'єктів, що здійснюють іноземне інвестування, так і для суб'єктів, куди таке інвестування здійснюється.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню державної політики та державної інноваційної політики присвячено цілу низку наукових праць таких дослідників, як О. М. Вінник [2], М. Гладіш [1], Г. І. Лазутін [4], Т. П. Моран [3], тощо.

Мета статті. Визначити на основі вітчизняного та закордонного досвіду перспективні моделі спеціальних податкових режимів для окремих іноземних суб'єктів, що здійснюють інноваційне інвестування. Дослідити перспективні фінансово-правові механізми стимулювання та обмеження іноземного інвестування у інноваційній сфері.

Виклад основного матеріалу. Наразі для ефективного підвищення конкурентоздатності національного товаровиробника необхідним є максимально широке залучення іноземних інвестицій у виробництво. Однак необхідно пам'ятати про ризики безоглядного залучення іноземного капіталу до інноваційної сфери. Виникають такі загрози національній безпеці як економічна інтервенція, крадіжка технологій, втрата державного контролю у стратегічних для національної економіки та оборони сферах тощо. Саме тому необхідним є подальший розвиток фінансово-правового механізму стимулювання та обмеження іноземного інвестування у інноваційній сфері.

Міграція капіталу та інвесторів з інших країн може призвести до економічної інтервенції та втрати державою контролю за окремими галузями економіки. Враховуючи наявність гібридної війни на Сході нашої країни — необхідним є створення системи фінансово-правових засобів обмеження потенційно небезпечних інвестицій у окремі сфери економіки, зокрема у інноваційний сектор. Слід зазначити, що досвід запровадження обмежувальних правових заходів такого роду вже існує. У 2014 році парламент Латвії прийняв рішення про припинення видачі дозволів на тимчасове проживання та придбання власності на території Латвії громадянам Російської Федерації з метою попередження підвищення впливу капіталу Російської Федерації у державі, що могло негативно відзначитись на стані забезпечення національної безпеки [1, с. 195]. Однак враховуючи тенденції до глобалізації та існування агентів впливу країн, що становлять небезпеку для національного суверенітету у третіх країнах пропонується модернізувати даний підхід.

Пропонується створити систему класифікації іноземних суб'єктів, які здійснюють інвестування

в Україні, що становлять небезпеку для національної безпеки.

Перша група — закордонні суб'єкти з потенційно ворожих країн. Фінансово-правові засоби обмеження інвестування до критичної інноваційної інфраструктури мають застосовуватись до всіх суб'єктів з відповідних країн. Пропонується створити дві групи таких суб'єктів.

1. Суб'єкти з країн, що проявляють агресію (важливо зазначити, що мова йде не тільки про військову агресію, а й економічну, політичну тощо). Цим суб'єктам має бути прямо заборонено інвестувати у стратегічних для інноваційної національної безпеки суб'єктів.

2. Суб'єкти з країн, що потенційно можуть бути загрозою для національної безпеки. Перелік таких країн має пропонувати Служба безпеки України та затверджувати Верховна Рада України. До цих суб'єктів можуть застосовуватись певні правові засоби обмеження інвестування у стратегічних для інноваційної національної безпеки суб'єктів.

Друга група — закордонні суб'єкти під контролем агентів впливу потенційно ворожих країн. Такий контроль може бути у таких формах: один або декілька засновників/власників підприємства є фізичними чи юридичними особами з потенційно ворожої країни; один або декілька членів виконавчого органу підприємства є фізичними особами з потенційно ворожої країни; підприємство має значні виробничі потужності або інші активи у потенційно ворожій країні; підприємство чи фізична особа мають стійкий фінансовий зв'язок зі суб'єктами потенційно ворожої країни; інші форми. Однак слід зазначити, що віднесення суб'єктів до цієї групи є оціночним, а тому має здійснюватись індивідуально спеціально уповноваженим на це державним органом (пропонується надати відповідні повноваження Службі безпеки України). Також на державному рівні має бути нормативно закріплений перелік таких суб'єктів у формі окремого постійно оновлюваного нормативно-правового акту.

Третя група — українські суб'єкти, що можуть становити загрозу для національної безпеки через зв'язок з потенційно небезпечними країнами. До цієї групи можуть входити як фізичні так і юридичні особи.

Важливим є питання застосування до окремих груп іноземних суб'єктів окремих правових засобів стимулювання чи обмеження інвестиційної діяльності. О. М. Вінник, виокремлює позитивний та негативний види заходів стимулювання інноваційної діяльності. Позитивними засобами є пільги та інші засоби стимулювання, метою надання яких є

заохочення до здійснення інноваційної діяльності., Негативні ж засоби існують у формі відповідальності (санкції) за порушення умов договорів у інноваційній сфері чи інших правопорушень у інноваційній сфері (зокрема, порушення вимог законодавства у сфері інноваційної діяльності) [2, 478]. Пропонується доповнити надане науковцем визначення та додати засоби обмеження інноваційної діяльності (спеціальні правові режими, спеціальні режими оподаткування, заборона на інвестування в окремі критичні об'єкти інноваційної інфраструктури, заборона відчуження окремих об'єктів інноваційної інфраструктури тощо).

До всіх вищезазначених потенційно небезпечних для держави суб'єктів можливо застосовувати наступні правові засоби забезпечення національної інноваційної політики у формі спеціальних правових режимів.

1. Заборона інвестування у об'єкти критичні для національної інноваційної безпеки. При застосування цього правового режиму заборонено будь-яке інвестування у критичний для національної інноваційної безпеки об'єкт певною групою іноземних інвесторів.

2. Обмеження розміру інвестування у об'єкти критичні для національної інноваційної безпеки. Таке обмеження полягає у забороні відчуження критичного об'єкта інфраструктури, або у отриманні над ним критичного контролю. І хоча таке обмеження певним чином порушує принцип вільної конкуренції, однак вбачається необхідним для протидії інвестиційній інтервенції у критичні для держави сфери економіки (зокрема, інноваційну сферу), а отже необхідним обмеженням певних прав суб'єктів господарювання з метою забезпечення національної безпеки.

Цікавим є питання отримання частки такого підприємства іноземним інвестором у разі банкрутства, або накладення стягнення на таке майно. Вбачається доцільним викуп державою відповідного майна (майнових та немайнових прав) з виплатою відповідною частини боргу або частки у підприємстві іноземному інвестору. Фактично мова йде про створення такого правового режиму, при якому існує заборона на відчуження критичного для національної безпеки підприємства.

3. Обмеження прав іноземного інвестора як одного з власників суб'єкта господарювання. У цьому випадку обмежуються окремі права іноземного інвестора. В першу чергу право на прийняття окремих управлінських рішень та отримання інформації щодо діяльності суб'єкта здійснення господарської діяльності.

4. Режим особливого фінансового контролю та нагляду. Схожа модель застосовується у Сполучених Штатах Америки. Прикладом застосування правової моделі є створення спеціального режиму нагляду за Dubai Ports World, яка викупила право обслуговування шести портів на території США у попереднього власника — британської компанії Peninsular and Oriental Steam Navigation Company. Враховуючи потенційні ризики викликані походженням Dubai Ports World, урядом США було запроваджено спеціальний режим здійснення діяльності на відповідних об'єктах. Так керувати діяльністю об'єктів мають право лише громадяни США. Представник США, згоду на діяльність якого надано ФБР, має здійснювати керівництво безпекою портів та його обов'язком є сприяння зв'язку компанії-власника та ФБР тощо [3, с. 4]. Проводячи аналогію можливо створити особливий режим для окремих іноземних інвесторів, коли на підприємствах, у які здійснено інвестування потенційно небезпечних інвесторів будуть постійно здійснювати контроль спеціально уповноважені на це особи. Для цього пропонується створити спеціальний орган фінансового контролю, який здійснює як перевірки, так і координацію між підприємством та державними установами через своїх представників, які будуть здійснювати фінансовий нагляд та контроль безпосередньо на підприємстві на постійній основ. При цьому співробітники такого органу мають не отримувати дозвіл від Служби безпеки України (по аналогії із США), а бути співробітниками уповноваженого державного органу. Створення такого органу пропонується зробити імперативним. Підставою для його створення має бути відповідне рішення органу державної влади (пропонується надати такі повноваження Кабінету міністрів України, а право на подання пропозицій — Службі безпеки України). Для цього необхідно розробити та законодавчо закріпити процедуру створення органу особливого фінансового контролю в структурі окремих підприємств, установ, організацій, що мають критичне значення для національної безпеки України. Також необхідно у окремих нормативно-правових актах закріпити права та обов'язки таких органів фінансового контролю, відповідальність співробітників тощо.

Водночас для окремих суб'єктів, що здійснюють господарську діяльність зі створення, розробки чи впровадження інновацій у виробництво можливим є створення певних стимулюючих інвестиційних режимів. Метою є отримання такими суб'єктами закордонних інвестицій та більш динамічного розвитку інноваційного сектору вітчизняної економіки. Б. Санто поділяє заходи стимулювання економіки

у інноваційній сфері на певні групи: заходи стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності; заходи стимулювання, що належать до різних економічних, наукових, технічних та інших механізмів державного регулювання; заходи фінансового характеру [4, с. 53]. Виходячи з тематики у статті мова піде про фінансово-правові засоби регулювання, що належать до другої групи.

Перш за все мова йде про створення спеціальних податкових режимів для стимулювання інвестування. Такі спеціальні податкові режими можливо застосовувати за такими критеріями:

1. Для підприємств окремої сфери національної економіки (наприклад, альтернативна енергетика, підприємства, що виготовляють продукцію подвійного призначення тощо). Важливим є застосування такого режиму лише щодо підприємств, які здійснюють діяльність із створення, розробки, впровадження у виробництво критичних для національної економіки інновацій. Вбачається доцільним надавати право вводити такий режим виключно Верховній Раді України за поданням Кабінету Міністрів України.

2. Для підприємств, що здійснюють діяльність із створення, розробки, впровадження у виробництво критичних для національної економіки інновацій на конкретній території. Метою є промисловий та інноваційний розвиток певного регіону. Відповідно до п. 4.4. Податкового кодексу України, установа і скасування податків та зборів, а також пільг їх платникам здійснюються відповідно до цього Кодексу Верховною Радою України, а також Верховною Радою Автономної Республіки Крим, сільськими, селищними, міськими радами та радами об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад у межах їх повноважень, визначених Кон-

ституцією України та законами України [5]. Отже вбачається доцільним дати можливість вводити такий спеціальний податковий режим як Верховній Раді України, так і відповідним органам місцевого самоврядування на відповідній території.

3. Для конкретних стратегічних для національної безпеки підприємств. Такий режим має вводитись на цільовій основі для конкретного підприємства. Рішення про введення такого режиму стимулювання має приймати Верховна Рада України на основі подання Кабінету Міністрів України.

Висновки. Необхідно прийняти нормативно-правовий акт, де має бути закріплено вичерпний перелік країн, що становлять потенційну небезпеку у інноваційній сфері. Також має бути закріплено постійно оновлюваний перелік суб'єктів-інвесторів, що становлять потенційну небезпеку у інноваційній сфері. Для протидії загроз національній інноваційній безпеці має бути створено ефективно-діючий механізм фінансово-правових засобів стимулювання та обмеження інвестиційної діяльності іноземних суб'єктів.

Окремими важливими засобами правового забезпечення національної інноваційної політики негативного характеру пропонується визначити заборону інвестування у об'єкти критичні для національної інноваційної безпеки, обмеження розміру інвестування у об'єкти критичні для національної інноваційної безпеки, заборону на відчуження критичного для національної безпеки підприємства, обмеження прав іноземного інвестора як одного з власників суб'єкта господарювання та режим особливого фінансового контролю та нагляду, що полягає у створенні спеціального органу фінансового контролю, представники якого будуть здійснювати фінансовий нагляд та контроль безпосередньо на підприємстві на постійній основі.

Література

1. Marianna Gladysz. Security of the Baltic States: Effectiveness of the EU Common Security and Defence Policy and Influence of the Ukrainian Crisis / Gladysz, Marianna — Electronic text data. URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pp/article/download/7230/7249>
2. Вінник О. М. Господарське право: курс лекцій / О. М. Вінник. Київ: Атіка, 2004. 624 с.
3. CFIUS and National Security: Challenges for the United States, Opportunities for the European Union // Theodore H. Moran (PIIE) Draft paper — Peterson Institute for International Economics. February 21, 2017 — Electronic text data. URL: <https://piie.com/commentary/speeches-papers/cfius-and-national-security-challenges-united-states-opportunities>
4. Лазутін Г. І. Форми, методи та інструменти реалізації інноваційної політики / Г. І. Лазутін // Актуальні проблеми економіки. 2003. № 6. С. 50–58.
5. Податковий кодекс України: від 29.05.2020, № 591-IX // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

References

1. Marianna Gladysz. Security of the Baltic States: Effectiveness of the EU Common Security and Defence Policy and Influence of the Ukrainian Crisis / Gladysz, Marianna — Electronic text data. URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pp/article/download/7230/7249>
2. Vinnyk O. M. Ghospodarsjke pravo: kurs lekcij / O. M. Vinnyk. Kyjiv: Atika, 2004. 624 s.
3. CFIUS and National Security: Challenges for the United States, Opportunities for the European Union // Theodore H. Moran (PIIE) Draft paper — Peterson Institute for International Economics. February 21, 2017 — Electronic text data. URL: <https://piie.com/commentary/speeches-papers/cfius-and-national-security-challenges-united-states-opportunities>
4. Lazutin Gh. I. Formy, metody ta instrumenty realizaciji innovacijnoji polityky / Gh. I. Lazutin // Aktualjni problemy ekonomiky. 2003. № 6. S. 50–58.
5. Podatkovyj kodeks Ukrajinny: vid 29.05.2020, #591-IX // Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajinny. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. St. 112.

Малашко Олександр Євгенійович
*викладач кафедри адміністративного права та процесу,
фінансового і інформаційного права
Львівський університет бізнесу та права*

Малашко Александр Евгеньевич
*преподаватель кафедры административного права и процесса,
финансового и информационного права
Львовский университет бизнеса и права*

Malashko Oleksandr
*Lecturer of the Department of Administrative Law and Process,
Financial and Information Law
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0001-8676-5837*

Скрынковський Руслан Миколайович
*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій
Львівський університет бізнесу та права*

Скрынковский Руслан Николаевич
*кандидат экономических наук, доцент,
профессор кафедры экономики предприятий и информационных технологий
Львовский университет бизнеса и права*

Skrynkovskyy Ruslan
*PhD (Economics), Associate Professor,
Professor of the Department of Business Economy and Information Technology
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0002-2180-8055*

DOI: 10.25313/2520-2308-2020-6-6163

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

PRIORITY AREAS FOR IMPROVING INFORMATION SECURITY IN UKRAINE

Анотація. У статті розкрито пріоритетні напрями удосконалення інформаційної безпеки України, які базуються на Стратегії національної безпеки України, Законі України «Про національну безпеку України» та Доктрині інформаційної безпеки України. Розглянуто сутність та змістові характеристики поняття «інформаційна безпека». З'ясовано, що під інформаційною безпекою доцільно розуміти: негативний вплив інформації, негативні наслідки використання інформаційних технологій, незаконне розповсюдження та використання конфіденційної інформації, порушення цілісності конфіденційної інформації, а також неповну та недостовірну інформацію, яка використовується. Визначено сучасні проблеми, які виникають у процесі забезпечення інформаційної безпеки України. Досліджено особливості загроз інформаційної безпеки України, які представлені у Стратегії національної безпеки України. Окреслено конкретні напрями реалізації

державної політики у сфері удосконалення інформаційної безпеки України, які полягають у забезпеченні належного рівня прав та свобод у інформаційній сфері та інформаційній діяльності, зокрема у досягненні незалежності засобів масової інформації та у досягненні інформаційної відкритості діяльності органів державної влади. Розглянуто національні інтереси України у сфері забезпечення інформаційної безпеки України, які визначені Доктриною інформаційної безпеки України. Представлено пріоритетні напрямки забезпечення інформаційної безпеки в Україні відповідно до положень Стратегії національної безпеки України.

Ключові слова: інформаційна безпека, конфіденційна інформація, інформаційні загрози, механізм протидії інформаційним загрозам, державна інформаційна політика.

Аннотация. В статье раскрыты приоритетные направления совершенствования информационной безопасности Украины, основанные на Стратегии национальной безопасности Украины, Законе Украины «О национальной безопасности Украины» и Доктрине информационной безопасности Украины. Рассмотрены сущность и содержательные характеристики понятия «информационная безопасность». Установлено, что под информационной безопасностью целесообразно понимать: негативное влияние информации, негативные последствия использования информационных технологий, незаконное распространение и использование конфиденциальной информации, нарушение целостности конфиденциальной информации, а также неполную и недостоверную информацию, которая используется. Определены современные проблемы, возникающие в процессе обеспечения информационной безопасности Украины. Исследованы особенности угроз информационной безопасности Украины, которые представлены в Стратегии национальной безопасности Украины. Очерчены конкретные направления реализации государственной политики в области совершенствования информационной безопасности Украины, которые заключаются в обеспечении надлежащего уровня прав и свобод в информационной сфере и информационной деятельности, в частности в достижении независимости средств массовой информации и в достижении информационной открытости деятельности органов государственной власти. Рассмотрены национальные интересы Украины в сфере обеспечения информационной безопасности Украины, определенных Доктриной информационной безопасности Украины. Представлены приоритетные направления обеспечения информационной безопасности в Украине в соответствии с положениями Стратегии национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: информационная безопасность, конфиденциальная информация, информационные угрозы, механизм противодействия информационным угрозам, государственная информационная политика.

Summary. The article reveals the priority areas for improving information security of Ukraine, which are based on the National Security Strategy of Ukraine, the Law of Ukraine «On National Security of Ukraine» and the Doctrine of Information Security of Ukraine. The essence and substantial characteristics of the concept of «information security» are considered. It was found that information security should be understood as: negative impact of information, negative consequences of the use of information technology, illegal dissemination and use of confidential information, violation of the integrity of confidential information, as well as incomplete and inaccurate information used. The modern problems that arise in the process of ensuring information security of Ukraine are identified. The peculiarities of information security threats of Ukraine, which are presented in the National Security Strategy of Ukraine, are studied. Specific areas of state policy in the field of improving information security of Ukraine are outlined, which are to ensure the appropriate level of rights and freedoms in the information sphere and information activities, in particular to achieve media independence and information openness of public authorities. The national interests of Ukraine in the field of information security of Ukraine, which are defined by the Doctrine of Information Security of Ukraine, are considered. The priority areas of information security in Ukraine in accordance with the provisions of the National Security Strategy of Ukraine are presented.

Key words: information security, confidential information, information threats, mechanism for counteracting information threats, state information policy.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції, які спостерігаються у сфері інформаційної безпеки в Україні, постійно та значними темпами випереджають загальний розвиток суспільної правосвідомості. Окрім того, така ситуація суттєво впливає на ускладнення у процесах формування стабільної правової регламентації. Сучасна практика інформаційного права засвідчує стан недосконалості

нормативно-правової бази, оскільки на сьогодні багато суб'єктів, реалізуючи власні наміри у інформаційній сфері, спричиняють недосконалості життєво важливих інтересів інших суб'єктів.

З огляду на те, забезпечення належного рівня інформаційної безпеки в Україні виступає пріоритетним завданням національного рівня. Тому вирішальним діями, якими передбачається протистояти

протиправним посяганням на інформаційну безпеку України, є: 1) забезпечення належного захисту та збереження інформаційних ресурсів; 2) захист населення від впливу негативних чинників інформаційного середовища. Варто зазначити також і те, що удосконалення інформаційної безпеки України — це одне із основних завдань інтеграції України до Європейського Союзу, як результат — процес виконання повинен базуватися як на міжнародних стандартах, так і враховувати інтереси України у інформаційній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ключових аспектів забезпечення інформаційної безпеки проводили А. В. Войціховський [1], М. А. Дмитренко [2], О. Д. Довгань [3], У. Ільницька [4], В. О. Ключко [5], О. В. Олійник [6], О. С. Онищенко [7], В. М. Панченко [8], В. Г. Пилипчук [9], В. Т. Савицький [10], Ю. О. Саричев [11], П. М. Сніцаренко [11], О. М. Солодка [12], В. А. Ткаченко [11], Р. В. Шаповал [5] та інші.

Базуючись на дослідженнях вище представлених науковців, варто зазначити, що проблематика удосконалення інформаційної безпеки в Україні є однією із актуальних, однак потребує проведення більш ґрунтовніших досліджень, зокрема — у сфері визначення пріоритетних напрямів удосконалення інформаційної безпеки України.

Мета статті. Метою статті є дослідження пріоритетних напрямів удосконалення інформаційної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження доводять, що на сьогодні ключовим чинником, який знижує здатність держави мінімізувати загрози, виступає посилення взаємозалежності між ними та розширення відкритості до зовнішнього середовища. У багатьох випадках держава не може бути монополістом на особистій території, оскільки часто державна політика стосовно інформаційної безпеки є обмеженою та недосконалою через дії інших держав [6].

В контексті дослідження пріоритетних напрямів удосконалення інформаційної безпеки України варто першочергово розглянути сутність та змістові характеристики поняття «інформаційна безпека».

З огляду на те В. Т. Савицький [10], за результатами проведених досліджень, пропонує під інформаційною безпекою вважати [10, с. 202]:

- негативний вплив інформації;
- негативні наслідки використання інформаційних технологій;
- незаконне розповсюдження та використання конфіденційної інформації;
- порушення цілісності конфіденційної інформації;

– неповну та недостовірну інформацію, яка використовується.

Водночас А. В. Войціховський [1] відмічає, що інформаційна безпека України являє собою превентивну діяльність органів державної влади стосовно надання гарантій інформаційного захисту суспільства.

З розвитком глобалізаційних процесів сучасні тенденції інформатизації суспільства провокують виникнення різних інформаційних загроз, зокрема здебільшого це витіснення вітчизняної інформаційної продукції на внутрішньому інформаційному ринку зарубіжною інформаційною продукцією. Слід також відмітити, що на фоні інформаційних війн, з однієї сторони, відбувається інформаційна революція, а з іншої — інформаційні війни суттєво підривають національну безпеку кожної держави [7].

В. Г. Пилипчук у праці [9] виділяє низку сучасних проблем, які виникають у процесі забезпечення інформаційної безпеки України на належному рівні, зокрема це [9, с. 3–7]:

- 1) проблеми кібертероризму, кіберзлочинності;
- 2) проблеми збільшення масштабів інформаційного насилля та інформаційної агресії;
- 3) проблеми маніпуляції свідомістю суспільства через розширення масштабів агресивної реклами;
- 4) проблеми розроблення інформаційної зброї і/чи її елементів, боротьбу із якими провадять близько 120-ти країн світу;
- 5) проблеми використання інформаційної зброї і/чи її елементів тощо.

О. М. Солодка [12], в контексті вивчення основних засад розвитку інформаційної глобалізації, інформаційного суспільства і інформаційного протистояння, які відбуваються в останні роки, виділяє такі аспекти (ключові проблеми), які перешкоджають забезпеченню інформаційної безпеки України та потребують нагального вирішення [12, с. 38]:

- недосконала державна політика у сфері забезпечення інформаційної безпеки, зокрема відсутність стратегічного бачення та плану подальших дій стосовно забезпечення безпеки у інформаційній сфері;
- низький рівень інформаційного супроводу внутрішньої та зовнішньої політики України;
- невиконання або виконання на неналежному рівні обов'язків органами державної влади стосовно забезпечення інформаційної безпеки України;
- брак дієвих механізмів експертного оцінювання стану та рівня безпечності інформаційної продукції, яка становить явну загрозу інформаційній безпеці України;

- брак дієвих механізмів залучення суспільства і приватного сектору до протистояння негативному впливу інформації;
- недосконалість законодавчої бази України, а також організаційного процесу забезпечення інформаційної безпеки України.

У Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [13] (далі — Стратегія національної безпеки України), зазначено, що одними із ключових актуальних загроз національній безпеці України виступають: інформаційно-психологічна війна; випадки приниження української мови та культури; фальшування історії України; викривлення інформації засобами масової інформації країн-агресорів, яка не відповідає дійсності тощо. При цьому загрозами безпосередньо інформаційної безпеки України є: 1) провокування і ведення інформаційної війни проти України; 2) нечітка комунікативна політика держави, яка формує невисокий рівень медіакультури суспільства.

Науковці Р. В. Шаповал та В. О. Ключко [5], в контексті дослідження концептуальних засад та особливостей забезпечення інформаційної безпеки України, відмічають такі можливі на сьогодні напрямки (шляхи) реалізації державної політики у сфері удосконалення інформаційної безпеки України, як:

- 1) забезпечення належного рівня прав та свобод у інформаційній сфері та інформаційній діяльності, зокрема досягнення незалежності засобів масової інформації (ЗМІ), яка визначена законодавством;
- 2) досягнення інформаційної відкритості діяльності органів державної влади.

Водночас У. Ільницька [4], у ході проведених досліджень, дотримується думки, що сьогодні головними загрозами, які перешкоджають забезпеченню інформаційної безпеки України на належному рівні, є:

- часті прояви обмежень свободи слова і доступу до інформації;
- блокування, викривлення, замовчування, спотворення інформації, а також несанкціоноване (незаконне) її поширення;
- порушення меж інформаційного простору України та інформаційна експансія з боку країн-агресорів;
- невідконтрольність державі деяких інформаційних потоків;
- відсутність ефективної інформаційної структури та невиваженість інформаційної політики України тощо.

На особливості захисту інформаційної безпеки України впливає ряд факторів, зокрема це [12]:

- світові тенденції створення, розвитку та використання інформаційних технологій;
- потреби інших держав впливати на зміни світового і вітчизняного інформаційного простору;
- залежність України від програмного забезпечення інших держав;
- низький рівень інформатизації в Україні;
- відсталість розвитку інформаційних технологій в Україні від рівня світових економічно розвинутих країн тощо [12, с. 38].

Колектив науковців П. М. Сніцаренко, Ю. О. Саричев, В. А. Ткаченко [11] пропонує проводити удосконалення інформаційної безпеки України, виходячи із покращення наявного стану законодавчої бази стосовно визначення та особливостей регулювання державної інформаційної політики України.

М. А. Дмитренко [2], досліджуючи проблематику інформаційної безпеки України, зазначає, що для удосконалення інформаційної безпеки та забезпечення захисту інформації, необхідно досягти рівноваги між рівнем безпеки та демократією і, при цьому, не допускати до формування одноособового державного органу, який би регулював діяльність у інформаційній сфері.

Дослідження, представлених у праці [8], свідчать про наявність у практиці забезпечення інформаційної безпеки двох складових, які протидіють загрозам у інформаційній сфері: складова розвитку та складова захисту. Здебільшого в Україні спостерігається застосування другої складової, тобто напрямкам захисту певних видів інформації. Однак практика Європейського Союзу засвідчує, що з ціллю забезпечення інформаційної безпеки першочергово вживаються заходи захисту цілей, до прикладу забезпечення інформаційної безпеки базується на принципах дотримання прав людини, демократії та захищеності інформаційних ресурсів.

П. 4. статті 3 «Принципи державної політики у сферах національної безпеки і оборони» Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII [14] зазначається, що одним із пріоритетних напрямків реалізації державної політики у сфері національної безпеки виступає напрямок забезпечення інформаційної безпеки.

Контррозвідувальний захист інформаційної безпеки України несе Служба безпеки України (відповідно до п. 1. статті 19 «Служба безпеки України» Закону України «Про національну безпеку України» [14]).

Завдання щодо захисту критичної інформаційної інфраструктури та державних інформаційних ресурсів входять до компетенцій та функцій Державної

служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (згідно п. 1. статті 22 «Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації» Закону України «Про національну безпеку України» [14]).

У Доктрині інформаційної безпеки України, затвердженій Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» [15] (далі — Доктрина інформаційної безпеки України) визначено, що процес забезпечення захисту інформаційної безпеки в Україні повинен базувати на інноваційному підході, згідно якого належним чином має бути сформованою система захисту та розвитку інформаційного простору в Україні відповідно до умов глобалізації і вільного обігу інформації.

З огляду на те, ключова мета дотримання вимог Доктрини інформаційної безпеки України [15] націлена на досягнення національних інтересів України та усунення загроз у інформаційній сфері.

Водночас національними інтересами України у сфері забезпечення інформаційної безпеки України (відповідно до положень Доктрини інформаційної безпеки України [15]) є:

- 1) забезпечення конституційних свобод і прав людини стосовно збирання, зберігання, поширення і використання нею інформації;
- 2) забезпечення конституційних прав людини внаслідок гарантування захисту приватного життя;
- 3) захист суспільства України від впливу деструктивної пропаганди країн-агресорів;
- 4) захист суспільства України від інформаційного впливу країн-агресорів;
- 5) задоволення потреб суспільства, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності у доступності до об'єктивної та достовірної інформації;
- 6) забезпечення вільного обігу та обміну інформацією, за винятком випадків, які передбачені законодавством;
- 7) захист і розвиток національної інформаційної інфраструктури;
- 8) збереження та примноження культурних, духовних та моральних цінностей народу України;
- 9) забезпечення розвитку та функціонування української мови на всіх рівнях суспільного життя на усій території України;
- 10) забезпечення вільного розвитку, використання та захисту мов національних меншин;
- 11) сприяння вивченню мов, спілкування якими відбувається на міжнародному рівні;
- 12) посилення інформаційних зв'язків із українською діаспорою та сприяння на цій основі збереження її етнокультурної однозначності;

- 13) забезпечення розвитку медіа-культури суспільства;
- 14) забезпечення розвитку соціально-відповідального медіа-середовища;
- 15) формування на належному рівні ефективної правової держави відносно забезпечення захисту особи, суспільства і держави загалом від впливу деструктивних пропагандистських факторів;
- 16) формування системи та механізмів захисту інформаційної безпеки від впливу негативних зовнішніх інформаційно-психологічних факторів відповідно до норм міжнародного права;
- 17) забезпечення розвитку інформаційного суспільства, у тому числі технологічної інфраструктури;
- 18) досягнення належного рівня безпеки функціонування та розвитку інформаційного простору, а також забезпечення сприятливих умов інтеграції України у систему світового та європейського інформаційного простору;
- 19) досягнення ефективної взаємодії між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства в контексті формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки;
- 20) сприяння розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і інформаційних ресурсів України тощо.

Разом з тим, у Стратегії національної безпеки України [13] зазначено, що пріоритетними напрямками забезпечення інформаційної безпеки в Україні є:

- розроблення та впровадження належних заходів державної політики стосовно протидії асиметричним діям, проявам та формам інформаційної агресії;
- протистояння інформаційним операціям відносно України, а також маніпуляціям свідомістю суспільства;
- формування інтегрованої системи оцінювання впливу інформаційних загроз і протидії (нейтралізації) цих загроз;
- розроблення і впровадження в дію органами державної влади скоординованої інформаційної політики;
- пошук та виявлення суб'єктів інформаційного простору в Україні з метою протистояння ведення інформаційної війни відносно України;
- формування та розвиток спеціалізованих інститутів, до основних компетенцій яких належить забезпечення захисту інформаційно-психологічної безпеки в Україні, базуючись, при цьому, на практиці країн-членів НАТО;
- покращення основ професійної підготовки осіб, які здійснюють захист інформаційної безпеки,

внаслідок розроблення та реалізації спеціальних освітніх програм із медіакультури спільно із громадськістю та бізнесом.

Базуючись на інформації, представленій у праці [3], Україні для того, щоб результативно ввійти у систему міжнародного інформаційного обміну, потрібно насамперед розробити ефективну систему правових актів, які повинні бути націлені першочергово на підвищення якості збереження інформаційних ресурсів, їх ефективне використання у цілях вирішення державних завдань.

Висновки. Результати дослідження основних положень Стратегії національної безпеки України, Закону України «Про національну безпеку України» та Доктрини інформаційної безпеки України, а також низки наукових доробків провідних вітчизняних вчених дозволяють відзначити, що проблематика забезпечення інформаційної безпеки України є досить актуальною та потребує нагального вирішення, зокрема у контексті визначення та реалізації пріоритетних напрямів удосконалення інформаційної безпеки України.

У ході проведеного дослідження розглянуто сутність та змістові характеристики поняття «інформаційна безпека». З'ясовано, що під інформаційною безпекою доцільно розуміти: негативний вплив інформації, негативні наслідки використання інформаційних технологій, незаконне розповсюдження та використання конфіденційної інформації, порушення цілісності конфіденційної інформації, неповну та недостовірну інформацію, яка використовується. Встановлено, що основними напрямки реалізації державної політики у сфері удосконалення інформаційної безпеки України є забезпечення належного рівня прав та свобод у інформаційній сфері та інформаційній діяльності, зокрема у досягненні незалежності засобів масової інформації та у досягненні інформаційної відкритості діяльності органів державної влади.

Перспективою подальших розвідок в поданому напрямі є визначення шляхів ефективної реалізації на практиці представлених у статті напрямів удосконалення інформаційної безпеки України.

Література

1. Войціховський А. В. Питання інформаційної безпеки України на сучасному етапі // Право і безпека. 2015. № 3(58). С. 15–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2015_3_5
2. Дмитренко М. А. Проблемні питання інформаційної безпеки України // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки» (спецвипуск). 2017. № 17. С. 236–243.
3. Довгань О. Д. Організація правового гарантування безпеки інформаційних обмінів у контексті глобалізації // Правова інформатика. 2013. № 4(40). С. 79–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2013_4_12
4. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам // Humanitarian vision. 2016. Vol. 2, Num. 1. С. 27–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2016_2_1_7
5. Шаповал Р. В., Ключко В. О. Вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України // Наше право. 2014. № 6. С. 5–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2014_6_3
6. Олійник О. В. Стан забезпечення інформаційної безпеки в Україні // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2014. № 2(31). С. 59–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2014_2_13
7. Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища: монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін. НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Київ: НБУВ, 2014. 295 с.
8. Панченко В. М. Співвідношення понять: інформаційна та кібернетична безпека // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2013. № 2(12). С. 20–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2013_2_5
9. Пилипчук В. Г. Системні правові проблеми формування інформаційного суспільства // Інформаційне суспільство і держава: проблеми взаємодії на сучасному етапі: Зб. наук. ст. та тез; наукове повідомлення за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 26 жовтня 2012 р.). Х.: НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування, 2012. С. 3–7.
10. Савицький В. Т. Інформаційна безпека в системі національної безпеки України // Університетські наукові записки. 2017. № 62. С. 195–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2017_2_21
11. Сніцаренко П. М., Саричев Ю. О., Ткаченко В. А. Загальнотеоретичні передумови необхідності удосконалення чинного законодавства України з питань інформаційної безпеки держави // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. 2018. № 1. С. 62–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpcvdsd_2018_1_12

12. Солодка О. М. Пріоритети удосконалення інформаційної безпеки України // Інформація і право. 2015. № 3 (15). С. 36–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2015_3_7
13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>
14. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text>

References

1. Voitsikhovskiy A. V. Pytannia informatsiinoi bezpeky Ukrainy na suchasnomu etapi // Pravo i bezpeka. 2015. № 3(58). S. 15–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2015_3_5
2. Dmytrenko M. A. Problemni pytannia informatsiinoi bezpeky Ukrainy // Mizhnarodni vidnosyny. Seriiia «Politychni nauky» (spetsvyпуск). 2017. № 17. S. 236–243.
3. Dovhan O. D. Orhanizatsiia pravovoho harantuvannia bezpeky informatsiinykh obminiv u konteksti hlobalizatsii // Pravova informatyka. 2013. № 4(40). S. 79–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2013_4_12
4. Ilnytska U. Informatsiina bezpeka Ukrainy: suchasni vyklyky, zahrozy ta mekhanizmy protydii nehatyvnyim informatsiino-psykholohichnym vplyvam // Humanitarian vision. 2016. Vol. 2, Num. 1. S. 27–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2016_2_1_7
5. Shapoval R. V., Klochko V. O. Vdoskonalennia formuvannia ta realizatsii derzhavnoi polityky u sferi informatsiinoi bezpeky Ukrainy // Nashe pravo. 2014. № 6. S. 5–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2014_6_3
6. Oliinyk O. V. Stan zabezpechennia informatsiinoi bezpeky v Ukraini // Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo. 2014. № 2(31). S. 59–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2014_2_13
7. Natsionalni informatsiini resursy yak intehratyvnyi chynnyk vitchyznianoho sotsiokulturnoho seredovyscha: monohrafiia / O. S. Onyshchenko, V. M. Horovyi, V. I. Popyk ta in. NAN Ukrainy, Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv: NBUV, 2014. 295 s.
8. Panchenko V. M. Spivvidnoshennia poniat: informatsiina ta kibernetychna bezpeka // Informatsiina bezpeka liudyny, suspilstva, derzhavy. 2013. № 2(12). S. 20–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2013_2_5
9. Pylypchuk V. H. Systemni pravovi problemy formuvannia informatsiinoho suspilstva // Informatsiine suspilstvo i derzhava: problemy vzaiemodii na suchasnomu etapi: Zb. nauk. st. ta tez; naukove povidomlennia za materialamy mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (Kharkiv, 26 zhovtnia 2012 r.). Kh.: NDI derzhavnogo budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia, 2012. S. 3–7.
10. Savytskyi V. T. Informatsiina bezpeka v systemi natsionalno bezpeky Ukrainy // Universytetski naukovyi zapysky. 2017. № 62. S. 195–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2017_2_21
11. Snitsarenko P. M., Sarychev Yu. O., Tkachenko V. A. Zahalnoteoretychni peredumovy neobkhidnosti udoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy z pytan informatsiinoi bezpeky derzhavy // Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnogo universytetu obrony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho. 2018. № 1. S. 62–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpevsd_2018_1_12
12. Solodka O. M. Priorytety udoskonalennia informatsiinoi bezpeky Ukrainy // Informatsiia i pravo. 2015. № 3 (15). S. 36–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2015_3_7
13. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i obrony Ukrainy vid 6 travnia 2015 roku «Pro Stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26.05.2015 r. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>
14. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21 chervnia 2018 r. № 2469-VIII (iz zminamy ta dopovneniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
15. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i obrony Ukrainy vid 29 hrudnia 2016 roku «Pro Doktrynu informatsiinoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.02.2017 r. № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text>

Мушенко Віктор Васильович

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри загальноправових дисциплін
Київський національний торговельно-економічний університет*

Мушенко Виктор Васильевич

*доктор юридических наук, доцент,
профессор кафедры общеправовых дисциплин
Киевский национальный торгово-экономический университет*

Mushenok Viktor

*Doctor of Science of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of General Law Disciplines
Kyiv National University of Trade and Economics*

DOI: 10.25313/2520-2308-2020-6-6136

**ПОДАТКОВО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ**

**НАЛОГОВО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО
РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНКА ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ В УКРАИНЕ**

**TAX AND LEGAL PRINCIPLES OF STATE REGULATION
OF THE ELECTRICITY MARKET IN UKRAINE**

Анотація. В статті охарактеризовано податково-правові засади державної політики регулювання відносин на ринку електроенергії в Україні. Зокрема, досліджено в історичному аспекті вплив діючого до 2014 року такого обов'язкового податкового платежу як збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками на формування фінансово-господарського стану виробників електричної енергії. Визначено, як особливість адміністративно-правового регулювання означуваних відносин той факт, що зазначений правовий механізм оподаткування можливо визначити як вид непрямой (податкової) державної фінансової підтримки окремих суб'єктів гідро електроенергетики нашої держави тому, що юридичні особи-виробники електричної енергії на малих гідроелектростанціях мали законодавчо закріплену можливість спрямовувати кошти у розмірі збору на будівництво нових та реконструкцію і модернізацію діючих малих гідроелектростанцій. Зроблено узагальнення про те, що державна політика в енергетичному секторі економіки України є комплексом вироблення та узгодження з основними політичними суб'єктами суспільства системи цілей та забезпечення їх досягнення органами державної законодавчої і виконавчої влади за допомогою нормативно-правових актів, а також здійснення заходів з виконання організаційних, фінансових, контрольних-наглядових та інших функцій для забезпечення розвитку цього сектору шляхом сприяння організації та здійсненню процесу будівництва нових та реконструкції, а також модернізації діючих малих гідроелектростанцій. Надано пропозиції щодо напрямів правового регулювання величини показника податкового навантаження на таких виробників, шляхом внесення змін до Податкового кодексу України, та визначено загальні пріоритетні напрями лібералізації державної податкової політики щодо окремих суб'єктів ринку електроенергії в Україні.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, акцизний податок, державна енергетична політика, пряма державна підтримка, податкові правовідносини, ринок електроенергії.

Аннотация. В статье охарактеризованы налоговые основы государственной политики регулирования отношений на рынке электроэнергии в Украине. В частности, исследованы в историческом аспекте влияние действующего до 2014 года такого обязательного налогового платежа как сбор в виде целевой надбавки к действующему тарифу на

електрическую и тепловую энергию, кроме электроэнергии, произведенной квалифицированными когенерационными установками на формирование финансово-хозяйственного состояния производителей электроэнергии. Определено, как особенность административно-правового регулирования означаемым отношений тот факт, что указанный правовой механизм налогообложения можно определить как вид косвенной (налоговой) государственной финансовой поддержки отдельных субъектов гидроэлектроэнергетики нашего государства том, что юридические лица-производители электрической энергии на малых гидроэлектростанциях имели законодательно закрепленную возможность направлять средства в размере сбора на строительство новых и реконструкцию и модернизацию действующих малых гидроэлектростанций. Сделано обобщение о том, что государственная политика в энергетическом секторе экономики Украины является комплексом выработки и согласования с основными политическими субъектами общества системы целей и обеспечения их достижения органами государственной законодательной и исполнительной власти с помощью нормативно-правовых актов, а также осуществление мероприятий по выполнению организационных, финансовых, контрольно-надзорных и других функций для обеспечения развития этого сектора путем содействия организации и осуществлению процесса строительства новых и реконструкции, а также модернизации действующих малых гидроэлектростанций. Даны предложения по направлениям правового регулирования величины показателя налоговой нагрузки на таких производителей, путем внесения изменений в Налоговый кодекс Украины и определены общие приоритетные направления либерализации государственной налоговой политики в отношении отдельных субъектов рынка электроэнергии в Украине.

Ключевые слова: административно-правовое регулирование, акцизный налог, государственная энергетическая политика, косвенная государственная поддержка, налоговые правоотношения, рынок электроэнергии.

Summary. The article describes the tax and legal principles of the state policy of regulating relations on the electricity market in Ukraine. In particular, the historical aspect of the impact of the mandatory tax payment in force until 2014 as a collection in the form of a target surcharge to the current tariff for electricity and heat, except for electricity produced by qualified cogeneration units on the formation of financial and economic condition of electricity producers. Defined as a feature of administrative and legal regulation of these relations is the fact that this legal mechanism of taxation can be defined as a type of indirect (tax) state financial support of individual hydropower entities of our state because legal entities producing electricity at small hydropower plants had a legislative fixed opportunity to direct funds in the amount of the fee for the construction of new and reconstruction and modernization of existing small hydropower plants. It is generalized that the state policy in the energy sector of Ukraine's economy is a complex of development and coordination with the main political actors of society of the system of goals and ensuring their achievement by state legislative and executive authorities through regulations and implementation measures. organizational, financial, supervisory and other functions to ensure the development of this sector by facilitating the organization and implementation of the process of construction of new and reconstruction, as well as the modernization of existing small hydropower plants. Proposals on the areas of legal regulation of the tax burden on such producers, by amending the Tax Code of Ukraine, and identified general priorities for liberalization of state tax policy for certain entities in the electricity market in Ukraine.

Key words: administrative and legal regulation, excise tax, state energy policy, indirect state support, tax relations, electricity market.

Постановка проблеми. Ефективно адміністративно-правове регулювання такої базової галузі національної економіки як електроенергетика є необхідною умовою стабілізації, структурних перетворень економіки України, а також задоволення потреб промисловості та населення в електричній енергії. Підтримання авторської позиції знаходимо і у науковому доробку відомого вітчизняного ученого Битяка Ю. П., який зазначає, що «енергетичний комплекс» як системний господарський «організм» що знаходиться у постійно функціонуючому та у стані постійного розвитку, органічно передбачає також і стан відповідно систематизованого законодавства [2, с. 23]. Тобто, раціональна нормативно-правова політика держави є важливим фактором надійного і сталого функціонування галузі, від якої значною

мірою залежать можливості забезпечення енергетичної безпеки держави та темпи виходу України із скрутного економічного становища.

Податково-правове регулювання відносин у електроенергетиці наразі, на нашу думку, полягає у закріпленні певних законодавчих режимів стимулюючого (інвестиційного) оподаткування виробників електричної енергії. Тобто, стимулюючий державний адміністративно-правовий вплив на функціонування суб'єктів-виробників на ринку електроенергії може здійснюється і через механізм оподаткування. Адже тісний взаємозв'язок держави та виробників електроенергії нами пов'язується, у першу чергу, з публічним інтересом держави, який характеризується можливостями держави та вимогами суспільства щодо фінансового

забезпеченням виконання державою комплексу своїх завдань і функцій.

Досліджуючи наразі особливості податково-правової складової механізму регулювання ринку електроенергії, звернемо увагу на той факт, що протягом сучасного періоду державотворення в Україні на структуру та кінцеву величину вартості товарів, робіт, послуг у сфері гідро електроенергетики впливали ряд фінансово-правових інструментів, серед яких ключове місце належить прямим та непрямим податкам, зборам та іншим обов'язковим платежам.

Аналіз основних досліджень. Дослідженням політики держави у частині правового регулювання ринку електроенергії загалом присвячено значна кількість досліджень вітчизняних науковців як представників різних галузей права, економіки, державного управління. Зокрема, слід звернути увагу на комплексні дослідження Ажнакіна С. Г., Битяка О. Ю., Білоцького С. Д., Кузьминчук Н. В. [1–4] на інших. Однак, у межах даного дослідження, автора у більшій мірі зацікавили наукові здобутки, які розкривають особливості адміністративно-правового механізму регулювання ринку електроенергії, які визначено у працях таких науковців як Берлач Г. В., Віхров О. П., Губрієнко О. М., Майданевич М. В. [5–8] та інших.

Проте, особливості адміністративно-правового впливу податків на формування ринку електроенергії в Україні не були досліджені належним чином представниками вітчизняної адміністративно-правової науки, що спонукає автора до подальших досліджень у даному напрямі та формування пропозицій щодо зниження податкового навантаження і забезпечення належного рівня фінансово-господарського стану вітчизняних виробників електричної енергії.

Метою даної статті є спроба охарактеризувати податково-правові засади державного регулювання відносин на ринку електроенергії в Україні. Зокрема, дослідити в історичному аспекті вплив збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками на формування фінансово-господарського стану виробників електричної енергії, а також надати пропозиції щодо інструментів правового регулювання величини показника податкового навантаження на таких виробників та визначити загальні пріоритетні напрями лібералізації державної податкової політики щодо окремих суб'єктів ринку електроенергії в Україні.

Виклад основного матеріалу. Державна податкова політика України є правовим засобом регулювання фінансової діяльності держави. Така діяльність,

у першу чергу, полягає у організації та здійсненні процесу формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих грошових фондів держави. Метою зазначеної державної діяльності є забезпечення здійснення комплексу функцій по організації адміністративного управління процесом функціонування усіх верств населення у межах країни та здійснення міжнародного співробітництва. Зазначений процес у науці адміністративного права називається фінансовими правовідносинами, однією із важливих ланок якого є податкові правовідносини.

З 2011 року відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, регулюються Податковим кодексом України (надалі — ПК України). Зокрема, зазначений кодифікований нормативно-правовий акт визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства тощо [9].

У ПК України (редакція 2011–2014 рр.) у ст. 9 («Загальнодержавні податки та збори») було зафіксовано справляння збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками (п. 9.1.17) [9]. Довідково слід зазначити, що даний збір визначався п. 25 ст. 13 («Види податків і зборів (обов'язкових платежів), що справляються на території України») Розділу II («Види податків і зборів (обов'язкових платежів) і порядок зарахування їх до бюджетів і державних цільових фондів») Закону України «Про систему оподаткування» [10], який втратив чинність після прийняття ПК України.

Отже, главою 3 («Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну і теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками») Розділу XIV («Спеціальні податкові режими») ПК України протягом 2011–2014 років визначався порядок нарахування та сплати зазначеного вище збору. З метою уникнення використання повної назви даного збору, пропонуємо скорочену назву по тексту статті — збір.

Отже, спираючись на норми статей 310–313 ПК України, надамо коротку характеристику збору. Платниками збору були: оптовий постачальник електричної енергії та виробники електричної енергії, які мали ліцензію на право здійснення підприємницької діяльності з виробництва електричної енергії та продавали її поза оптовим ринком електричної енергії,

та теплової енергії (ст. 310). Об'єктом оподаткування збором було: а) для оптового постачальника електричної енергії — вартість відпущеної електричної енергії без урахування податку на додану вартість (надалі — ПДВ); б) для юридичних осіб — вартість відпущеної електричної енергії, що продається поза оптовим ринком електричної енергії, зменшена на вартість електричної енергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками та/або з відновлюваних джерел енергії, а для гідроенергії — виключно у частині виробленої малими гідроелектростанціями без урахування ПДВ (ст. 311). Ставка збору становила 3 відсотки від вартості фактично відпущеної платником збору електричної енергії без урахування ПДВ (ст. 312) [10].

Аналізуючи податково-правовий механізм адміністрування збору, нами зазначається, що у ст. 313 («Порядок обчислення і сплати збору») ПК України були закладені певні стимулюючі економічні особливості для платника такого збору:

- 1) базовий податковий (звітний) період для збору дорівнював календарному місяцю (п. 313.1. ст. 313);
- 2) збір сплачувався його платниками у строки, визначені для місячного податкового (звітного) періоду, за місцем податкової реєстрації (п. 313.6. ст. 313);
- 3) юридичні особи-виробники електричної енергії на малих гідроелектростанціях потужністю до 20 МВт спрямовували кошти у розмірі збору на будівництво нових та реконструкцію і модернізацію діючих малих гідроелектростанцій потужністю до 20 МВт. (п. 313.5) [10].

Якщо місячний податковий звітний період для нарахування і сплати збору є позитивним для платника, на нашу думку, як можливість швидкого обороту його власних фінансових ресурсів, що може не схвалюватися іншими науковцями, особливо зі сфери економіки підприємств, то можливість спрямовувати кошти у розмірі збору (фактично належні державі як «обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку» [10]) на будівництво нових та реконструкцію і модернізацію діючих малих гідроелектростанцій є у повній мірі механізмом непрямої (податкової) державної фінансової підтримки гідроенергетики нашої держави.

На підставі аналізу зазначеного вище елементу стимулюючого (інвестиційного) оподаткування, робимо узагальнення про те, що державна політика податкового стимулювання в енергетичному секторі економіки України є комплексом вироблення та узгодження органами державної законодавчої і виконавчої влади як представниками суспільства системи цілей та забезпечення їх досягнення за допомогою

нормативно-правових актів, а також здійснення заходів з виконання організаційних, фіскальних, контрольно-наглядових та інших функцій для забезпечення розвитку цього сектору шляхом сприяння організації та здійсненню процесу будівництва нових та реконструкції, а також модернізації діючих об'єктів гідроенергетики.

Проте, незважаючи на очевидний суспільно-економічний ефект від податкового стимулювання для суб'єктів ринку електроенергії, Законом України від 28.12.2014 № 71-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо податкової реформи» внесено зміни до ПК України, згідно з якими було скорочено кількість податків та зборів, які справляються в Україні шляхом трансформування або скасування. Зокрема, здійснено комплексне трансформування ряду рентних платежів в один платіж — рентна плата (за користування надрами для видобування корисних копалин та в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; за користування радіочастотним ресурсом України; за спеціальне використання води та лісових ресурсів; за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України). Крім того, законодавцем здійснено: перенесення плати за землю до складу місцевих податків та консолідація плати за землю з податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки у складі податку на нерухоме майно; скасування справляння екологічного податку за викиди забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення та збору за першу реєстрацію транспортного засобу, а також збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності [11].

Поряд з цими суперечливими змінами Законом України від 28.12.2014 № 71-VIII здійснено включення до переліку підакцизних товарів електричної енергії, внаслідок чого скасовується збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками [11].

Поряд із скасуванням правового механізму стимулюючого оподаткування для суб'єктів електроенергетики зазначеним вище законом дещо удосконалено правові засади оподаткування суб'єктів електроенергетики. Зокрема, приведено у відповідність норми ПК України до положень Закону України «Про ринок електричної енергії» [12]. Наприклад, платниками акцизного податку визначено виробників електричної енергії, які мають ліцензію на право здійснення підприємницької діяльності

з виробництва електричної енергії і продають її на ринку електричної енергії. Також уточнено і перелік операцій, які є об'єктом оподаткування акцизним податком, зокрема, передача для власного споживання в межах одного підприємства електричної енергії, що вироблена на цьому підприємстві, виключена з об'єкта оподаткування [11].

Серед зазначених вище податкових змін, як позитивний момент адміністративно-правового захисту вітчизняного платника податків стало те, що виробники електричної енергії були звільнені від сплати акцизного податку з електроенергії для власного споживання [11]. Адже, згідно ПК України до операцій, що є об'єктом оподаткування акцизним податком належать і реалізація та/або передача в межах одного підприємства підакцизних товарів (продукції) з метою власного споживання, промислової переробки, своїм працівникам, а також здійснення внесків підакцизними товарами (продукцією) до статутного капіталу. Водночас, норма підп. 213.1.2 п. 213.1 ст. 213 ПК України не поширюється на операції з передачі в межах одного підприємства електричної енергії (за кодом 2716 00 00 00 згідно з УКТ ЗЕД), виробленої на об'єктах електроенергетики [10].

Також Законом України від 28.12.2014 № 71-VIII внесено зміни до ПК України в частині уточнення визначення платника акцизного податку — виробника електричної енергії та виключено з переліку платників акцизного податку оптового постачальника електричної енергії (підп. 212.1.13 п. 212.1 ст. 212 [10]). Отже, платниками акцизного податку тепер вважаються виробники електричної енергії, які мають ліцензію на право здійснення підприємницької діяльності з виробництва електричної енергії і продають її на ринку електричної енергії.

Висновки. Адміністративно-правове регулювання ринку електроенергії в Україні є важливим елемен-

том державної політики та повинно реалізовуватись на засадах забезпечення спеціальної (пільгової) поведінки вітчизняних виробників електричної енергії, особливо малих гідроелектростанцій. Податкова політика у сфері гідро електроенергетики повинна являти собою діяльність держави у сфері оподаткування вітчизняних виробників електричної енергії, яка передбачає правову регламентацію процесу справляння податкових платежів до ДБ України та місцевих бюджетів, у ході забезпечення якої реалізуються конкретні функції оподаткування, що проявляють сутність такого процесу в дії та є способом вираження його властивостей у гідноенергетичному секторі економіки України. Адміністративно-правові засади реалізації податкової політики повинні бути спрямовані на встановлення для виробників електричної енергії об'єктивного рівня податкового навантаження. Правове регулювання відносин в сфері гідроелектроенергетики повинно бути направлене на відновлення механізму державної фінансової підтримки вітчизняних виробників електричної енергії, особливо малих гідроелектростанцій, зокрема існуючого до кінця 2014 року спеціального податкового режиму, згідно з яким, юридичні особи — виробники електричної енергії на малих гідроелектростанціях можуть спрямовувати кошти у розмірі сплати акцизного податку на будівництво нових та реконструкцію і модернізацію діючих малих гідроелектростанцій. Про що необхідно внести відповідний абзац до підп. 213.1.2, ст. 213, Розділу VI ПК України.

Перспективами для подальшого наукового пошуку у царині проблем адміністративно-правового регулювання ринку електроенергії в Україні є удосконалення стратегії правового регулювання податкових відносин щодо зниження рівня податкового навантаження та його розподіл в залежності від виду та потужності виробника електричної енергії.

Література

1. Ажнакін С. Г. Шляхи модернізації оптового ринку електроенергетики України // Економічні інновації. 2012. Вип. 47. С. 15–22.
2. Битяк О. Ю. Господарсько-правове забезпечення функціонування електроенергетичного ринку України: дисертація на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. спец. 12.00.04 — господарське право; господарсько-процесуальне право. Харків. 2010. 245 с. URL: <http://mydisser.com/ru/search.html?srchwhat=>
3. Білоцького С. Д. Правове регулювання використання відновлюваних джерел енергії в рамках Європейського Союзу // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 105 (Ч. I), 2012. С. 58–66.
4. Кузьминчук Н. В. Ринок електричної енергії України: проблеми державного регулювання й перспективи розвитку // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. 2013. № 4 (24). С. 139–148.
5. Берлач Г. В. Теоретичні аспекти та юридичні підходи до визначення правової природи суспільних відносин, що виникають у сфері природних монополій // Правові новели. 2018. № 6. С. 58–64.

6. Віхров О. П. Правові засади регулювання ринку електричної енергії // *Економіка та право*. 2016. № 1 (43). С. 11–18.
7. Губрієнко О. М. Організаційно-правові засади державного управління в галузі електроенергетики в Україні: дисертація на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. спец. 12.00.07 — теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запоріжжя. 2006. 243 с.
8. Майданевич Н. В. Аміністративно-правове регулювання відносин у сфері електроенергетики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юридич. наук: 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право; Національний університет біоресурсів і природокористування України. К., 2015. 19 с
9. Податковий кодекс України: закон України від 02.12. 2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
10. Про систему оподаткування: Закон України від 25 червня 1991 № 1251-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5007-17>.
11. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо податкової реформи: Закон України від 28 грудня 2014 № 71-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>
12. Про ринок електричної енергії: Закон України 13 квітня 2017 № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>

References

1. Azhnakin S. H. Shlyakhy modernizatsiyi optovoho rynku elektroenerhetyky Ukrayiny. *Ekonomichni innovatsiyi*. 2012. Vyp. 47. S. 15–22.
2. Bytyak O. Yu. Hospodars'ko-pravove zabezpechennya funktsionuvannya elektroenerhetychnoho rynku Ukrayiny: dysertatsiya na zdob. nauk. stup. kand. yuryd. nauk. spets. 12.00.04 — hospodars'ke pravo; hospodars'ko-protsesual'ne pravo. Kharkiv. 2010. 245 s. URL: <http://mydisser.com/ru/search.html?srchwhat=>
3. Bilots'koho S. D. Pravove rehulyuvannya vykorystannya vidnovlyuvanykh dzherel enerhiyi v ramkakh Yevropeys'koho Soyuzu. Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. Vyp. 105 (CH. I), 2012. S. 58–66.
4. Kuz'mynchuk N. V. Rynok elektrychnoyi enerhiyi Ukrayiny: problemy derzhavnoho rehulyuvannya u perspektyvy rozvytku // *Ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy mashynobudivnoyi haluzi: problemy teorii ta praktyky*. 2013. № 4 (24). S. 139–148.
5. Berlach H. V. Teoretychni aspekty ta yurydychni pidkhody do vyznachennya pravovoyi pryrody suspil'nykh vidnosyn, shcho vynykayut' u sferi pryrodnykh monopoliy // *Pravovi novely*. 2018. № 6. S. 58–64.
6. Vikhrov O. P. Pravovi zasady rehulyuvannya rynku elektrychnoyi enerhiyi // *Ekonomika ta pravo*. 2016. № 1 (43). S. 11–18.
7. Hubriyenko O. M. Orhanizatsiyno-pravovi zasady derzhavnoho upravlinnya v haluzi elektroenerhetyky v Ukrayini: dysertatsiya na zdob. nauk. stup. kand. yuryd. nauk. spets. 12.00.07 — teoriya upravlinnya; administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiyne pravo. Zaporizhzhya. 2006. 243 s.
8. Maydanevych N. V. Aministratyvno-pravove rehulyuvannya vidnosyn u sferi elektroenerhetyky: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kandydata yurydych. nauk: 12.00.07 — administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiyne pravo; Natsional'nyy universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny. K., 2015. 19 s.
9. Podatkovyy kodeks Ukrayiny: zakon Ukrayiny vid 02.12. 2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
10. Pro systemu opodatкування: Zakon Ukrayiny vid 25 chervnya 1991 № 1251-KHII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5007-17>.
11. Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrayiny ta deyakykh zakoniv Ukrayiny shchodo podatkovoyi reformy: Zakon Ukrayiny vid 28 hrudnya 2014 № 71-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>
12. Pro rynek elektrychnoyi enerhiyi: Zakon Ukrayiny 13 kvitnya 2017 № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>

Дрозд Артем Олександрович

*аспірант кафедри історії права та держави
юридичного факультету*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Дрозд Артем Александрович

*аспірант кафедры истории права и государства
юридического факультета*

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Drozd Artem

*Graduate Student of the Department of History of Law and State
Faculty of Law of*

Taras Shevchenko National University of Kyiv

DOI: 10.25313/2520-2308-2020-6-6126

**ОСОБЛИВОСТІ ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІВ
КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ
РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ:
ІСТОРИКО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

**ОСОБЕННОСТИ ПОЛОЖЕНИЯ ОРГАНОВ
КОНСТИТУЦИОННОГО КОНТРОЛЯ В НЕКОТОРЫХ
СТРАНАХ РОМАНО-ГЕРМАНСКОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ:
ИСТОРИКО-СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ**

**FEATURES OF THE SITUATION OF THE BODIES
OF THE CONSTITUTIONAL CONTROL IN SOME COUNTRIES
OF THE ROMANIAN-GERMAN LEGAL SYSTEM:
A HISTORICAL AND COMPARATIVE ANALYSIS**

Анотація. Необхідність поєднання публічно-правових цілей і завдань з одного боку та інтересів індивідів з іншого, з неминучістю ставить питання про критерії, які дозволили б з'єднати в відповідних пропорціях загальне і часткове в масштабах всієї держави. Таким критерієм, що обумовлює взаємодію особистості і влади в сучасних демократичних державах, виступає Конституція. У ній фіксуються форми і межі публічно-правового впливу і, одночасно, затверджується винятковість реалізації конституційної правосуб'єктності громадян. У цьому сенсі Конституція являє собою міру дозволеного як по відношенню до органів державної влади, так і по відношенню до людської особистості.

Будучи вищим критерієм законних повноважень владних інститутів і форм поведінкової активності приватних осіб, Конституція, проникає в абсолютно всі сфери суспільного і державного життя. Її норми надають правомірний характер всім без виключення суспільним відносинам. Внаслідок цього Основний закон держави справляє визначальний вплив на інші галузі права, надаючи їх нормам конституційного значення. В результаті формуються конституційні принципи, в змісті яких всі галузі системи права знаходять своє обґрунтування.

У переважній більшості розвинених держав світу на сьогоднішній день в тій чи іншій формі є органи судового або квазісудового конституційного контролю. Ці органи здійснюють досить специфічну діяльність – захист конституційного правопорядку від порушень з боку публічної влади. У кожній державі органи судового конституційного контролю мають свою специфіку. Дослідження зарубіжного досвіду в цій сфері дозволяє виявити його позитивні сторони з наступним

можливим урахуванням при удосконаленні правового регулювання діяльності Конституційного Суду України. Крім того, в ході вивчення функціонування конституційних судів інших держав можуть бути виявлені його недоліки, аналіз яких допоможе уникнути аналогічних помилок в Україні.

Ключові слова: конституційний контроль, конституція, конституційний суд, компаративістика.

Анотація. Необходимость сочетания публично-правовых целей и задач с одной стороны и интересов индивидов с другой, с неизбежностью ставит вопрос о критериях, которые позволили бы соединить в соответствующих пропорциях общее и частное в масштабах всего государства. Таким критерием, обуславливает взаимодействие личности и власти в современных демократических государствах, выступает Конституция. В ней фиксируются формы и границы публично-правового воздействия и, одновременно, утверждается исключительность реализации конституционной правосубъектности граждан. В этом смысле Конституция представляет собой меру дозволенного как по отношению к органам государственной власти, так и по отношению к человеческой личности.

Будучи высшим критерием законных полномочий властных институтов и форм поведенческой активности частных лиц, Конституция, проникает в абсолютно все сферы общественной и государственной жизни. Ее нормы предоставляют правомерный характер всех без исключения общественным отношениям. В результате Основной закон государства оказывает определяющее влияние на другие отрасли права, предоставляя их нормам конституционного значения. В результате формируются конституционные принципы, в содержании которых все отрасли системы права находят свое обоснование.

В подавляющем большинстве развитых стран мира на сегодняшний день в той или иной форме являются органы судебного или квазисудебного конституционного контроля. Эти органы осуществляют достаточно специфическую деятельность – защита конституционного правопорядка от нарушений со стороны публичной власти. В каждом государстве органы судебного конституционного контроля имеют свою специфику. Исследование зарубежного опыта в этой сфере позволяет выявить его положительные стороны с последующим возможным учетом при совершенствовании правового регулирования деятельности Конституционного Суда Украины. Кроме того, в ходе изучения функционирования конституционных судов других государств могут быть обнаружены его недостатки, анализ которых поможет избежать аналогичных ошибок в Украине.

Ключевые слова: конституционный контроль, конституция, конституционный суд, компаративистика.

Summary. The need to combine public law goals and objectives on the one hand and the interests of individuals on the other, inevitably raises the question of criteria that would allow combining the relevant proportions of the general and the particular across the entire state. Such a criterion determines the interaction of the individual and the authorities in modern democracies, the Constitution acts. It fixes the forms and boundaries of public law influence and, at the same time, affirms the exclusivity of the implementation of the constitutional legal personality of citizens. In this sense, the Constitution is a measure permitted both in relation to public authorities, and in relation to the human person.

Being the highest criterion for the legal authority of power institutions and the forms of behavioural activity of private individuals, the Constitution penetrates absolutely all spheres of public and public life. Its norms provide the lawful character of all public relations without exception. As a result, the Basic Law of the State has a decisive influence on other branches of law, providing them with norms of constitutional significance. As a result, constitutional principles are formed, in the content of which all branches of the legal system find their justification.

In the vast majority of developed countries of the world today in one form or another are the bodies of judicial or quasi-judicial constitutional review. These bodies carry out quite specific activities – protecting the constitutional order from violations by public authorities. In each state, judicial constitutional review bodies have their own specifics. The study of foreign experience in this area allows us to identify its positive aspects with subsequent possible consideration when improving the legal regulation of the activities of the Constitutional Court of Ukraine. In addition, in the course of studying the functioning of the constitutional courts of other states, its shortcomings may be discovered, the analysis of which will help to avoid similar mistakes in Ukraine.

Key words: constitutional control, constitution, constitutional court, comparative studies.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інститут конституційного контролю — це ключовий фактор у визначенні будь-якої правової держави. Завдяки діяльності конституційних судів, найвищий закон держави знаходиться під постійним захистом. Європейські країни

мають багаторічну та успішну практику діяльності як судових, так і квазісудових органів, що особливо актуально для України, адже, Конституційний суд України постійно знаходиться в переліку недовіри громадян України.

Ключовим завданням і проблемою цього дослідження є виокремлення шляхів визначення положення

Конституційного суду України на прикладі деяких європейських держав з розвинутою історією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідження теоретичних та практичних аспектів положення органів конституційного контролю в країнах романо-германської правової системи передбачає широке використання наукових розробок зарубіжних, перш за все, французьких та німецьких правознавців. Йдеться про праці таких авторів, як П. Авріль, Ф. Амон, А. Блондель, Ж. Бюрдо, Ж. Ведель, М. верп, Г. Драго, М. Дюверже, Л. Дюгі, Б. Женевау, Ж. Жікель, Г. Кельзен, Ф. Люшер, М.-К. Майнінгер, Т. ді Мано, Л. Ноель, П. Пакте, М. Пріло, Б. Пуллен, Ж. Рівєро, А. Руссільон, Д. Руссо, Д. Тюрпен, Л. Фаворі, Л. Філіп, К. Емері, Е. Бенди, Е. Кляйна, Х. Гооса, Х. Хіллгрубера, Х. Лехнера, Р. Цукало, К. Шлайха, Д. Умбаха, К. Штерна, Х. Песталоцці, Х. Штарка.

Однак, наявність широкого поля іноземних дослідників тематика порівняльного аналізу є надзвичайно актуальною, але зовсім не проаналізованою в Україні, що зумовлює необхідність цього дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою (завданням) цієї статті є історико-порівняльний аналіз положення органів конституційного контролю в деяких державах романо-германської правової системи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В країнах романо-германської правової системи існує ряд форм вираження інституту конституційного контролю. Особливо актуальними для дослідження слід виокремити найбільш економічно та політично стабільні держави, котрі мають кардинально протилежні форми вираження вищезазначеного інституту, а саме: Німеччину та Францію. Німеччина — батьківщина «тотального конституційного контролю» та Франція — квазісудових органів. Виокремимо найважливіші аспекти діяльності та положення кожної з цих країн окремо, адже саме вони є прогресивним прикладом функціонування конституційної юстиції на загальнодержавному рівні.

Конституційний контроль *per se*, в тому вигляді, в якому він існує в Європі в цілому і у Франції, зокрема, знаходить своє ідейне обґрунтування в чистому вченні про право Г. Кельзена. На думку останнього, право має пірамідальну основу, в якій юридичні норми більшого рівня породжують юридичні норми нижчого. На вершині піраміди знаходиться Консти-

туція — установчий акт поточного правопорядку. Але вона виступає також і фундаментом держави, тим принципом, який обумовлює рівновагу політичних сил в суспільстві [8, с. 113]. Г. Кельзен, таким чином, надав праву структурованість, що, в свою чергу, дозволяє шукати і знаходити в ньому (в праві) логічну основу його існування і розвитку. Наявність логіки в будь-якому явищі неминуче передбачає раціональність цього явища. Як видається, Г. Кельзен раціоналізував право, повідомивши йому внутрішній зміст і певну самостійність. В результаті, в його вченні обґрунтовується конструкція правопорядку, всередині якої окремі одиниці правової дійсності співвідносяться між собою в строго заданих пропорціях. У піраміді правових норм Г. Кельзена кожна норма тісно пов'язана з попередньою і з подальшою, і в цій залежності корениться пояснення закономірного розвитку права.

Протягом майже 200 років, аж до 1958 р. Французька політична філософія і конституційне право розглядали закон як вираження загальної волі [7, с. 34]. Остання ж може адекватно формуватися лише при об'єднанні народу в єдине ціле, здатне зрозуміти загальний інтерес. Таким об'єднанням став парламент, як вищий орган національного представництва. Починаючи з кінця XVIII ст. саме парламент постає у Франції в якості єдиного органу державної влади, чия легітимність не викликає сумнівів. Формується шляхом виборів, створює закони, парламент, самим фактом свого існування, висловлював ідею національного суверенітету в найбільш наочній і послідовній формі. Ідея народної волі на довгі роки стала вищим принципом конституційного ладу. Цілком очевидно, що будь-які спроби поставити джерело цієї волі під контроль інших органів влади були рівносильні відмови від основних принципів демократії. Однак до середини XX в. і, особливо, після закінчення Другої світової війни, для багатьох стало очевидним, що парламент більше не виконує свою головну функцію — забезпечувати торжество загальної волі.

Дійсно, ще з кінця XIX в. в державах Європи та Північної Америки спостерігається стійка тенденція до посилення ролі і впливу виконавчої влади. У широкому сенсі це було пов'язано зі зміною призначення самої держави. Вона з «нічного сторожа» неблаганно перетворювалося в «державу благоденства», чия мета, по крайній мірі, полягала в поліпшенні соціально-побутових умов життя громадян. Посилення ролі виконавчої влади проявилось, насамперед, в зростанні урядових повноважень. Наочним прикладом може служити правовий інститут делегованого законодавства, широке поширення якого

сприяло, з часом, тісному зближенню законодавчої та виконавчої гілок влади. Отримуючи від депутатів повноваження на видання підзаконних актів, що мають силу закону, уряд перетворився в самостійний нормотворчий орган влади. Отримати ж вищеназване повноваження уряд міг лише за умови підтримки з боку більшості законодавців. А це, в свою чергу, вимагало єдності ідеології та політичної орієнтації у парламентської більшості і міністрів. Взаємна довіра депутатів і уряду стало нормою державно-правового спілкування влади [3, с. 8].

Створення Конституційної ради в 1958 р. прямо впливало із доктрини раціоналізованого парламентаризму, що є однією з основ державного механізму сучасної Франції. Як пише сучасний фахівець з конституційного права Франції Ф. Люшер, Конституційна рада була створена з єдиною метою здійснювати «нагляд» за парламентом, щоб останній не виходив за межі своїх повноважень. До компетенції Ради, таким чином, спочатку ні в найменшій мірі не входив захист прав і свобод громадян [9, с. 21]. Виконання цієї функції Конституційна рада взяла на себе самостійно значно пізніше, але, вона (функція захисту прав і свобод) з самого початку містилася в тексті конституції 1958 р. Конституційній раді залишалося лише знайти для її здійснення необхідне правове обґрунтування, вибравши сприятливий момент в поточній політичній ситуації.

Якщо правову природу Конституційної ради Франції вважати квазісудовою, то вона буде представляти відносно рідкісне явище в світовій практиці конституційної юстиції. Дійсно, більшість сучасних розвинених держав обрали, в результаті, одну з двох, так званих, моделей конституційного контролю, «американську» або «європейську». При всій відмінності цих моделей, одне твердження є явним. І в тій, і в іншій моделі, органи, що займаються перевіркою нормативно-правових актів на відповідність Конституції, є судовими установами. Будь то суди загальної юрисдикції або спеціалізовані конституційні суди, вони однозначно є частиною судової системи відповідної держави і на їх рішення поширюється юридична сила актів правосуддя. Тому, своєрідність французької процедури конституційного контролю вимагає проведення детального аналізу юридичної природи Конституційної ради, в процесі якого слід звернутися до всього спектру діяльності цієї установи.

Більшість сучасних французьких конституціоналістів розглядають Конституційну раду як судову установу, що не позбавлена, однак, деякої специфіки, яка відрізняє її від конституційних судів більшості європейських держав. Характерно, що ще

в 1981 р. один із засновників систематичного вивчення діяльності Конституційної ради Л. Фаворі писав, що відмінності Ради від судових установ загальної юрисдикції не дозволяють, тим не менш, заперечувати за ним судову природу. На думку Л. Фаворі, Конституційна рада є просто іншим судом, чії рішення містять сильний політичний підтекст, тому що він втручається в порядок функціонування органів державної влади. Однак в силу цього Конституційний рада не втрачає своєї судової природи [5, с. 29–30].

Ще один прихильник судової природи Конституційної ради, професор Д. Руссо, особливо підкреслює, що висновок про судову природу Конституційної ради випливає з того факту, що її діяльність завжди пов'язана з вирішенням спору. Це може бути суперечка про результати парламентських або президентських виборів, суперечка між областями застосування закону і підзаконного акту. При зверненні до Конституційної ради депутатів або сенаторів, вони також оскаржують конституційність відповідного закону [10, с. 48].

Внаслідок усього вищесказаного, відштовхуючись від переважної думки французької доктрини конституційного права і спираючись на загальну характеристику діяльності Конституційної ради, можливо визнати, що за більше ніж 50 років свого існування орган конституційного контролю Франції еволюціонував настільки, що його цілком можна розглядати як судову установу.

Після поразки Німеччини у Другій світовій війні СРСР, США, Великобританія і Франція поклали на себе верховну владу в країні і розділили її на 4 окупаційні зони, почавши відновлення національної і демократичної німецької державності знизу — з місцевого самоврядування, щоб нове утворення не стало потужною централізованою державою, що порушує права власних громадян і загрожує сусіднім країнам. Одночасно на території Німеччини існував апарат управління, створений окупаційною владою зверху вниз. Існувала система відомств, керована з одного центру, а власні спроби до дії з німецької сторони могли бути допущені лише за погодженням із окупаційною владою. Мало місце також безпосереднє залучення німецьких органів союзницькими відомствами. Найшвидший розвиток німецької державності відбувався в американській зоні. У 1946 р. були створені перші конституційні комітети, обрані установчі збори земель, що виробили нові конституції земель.

При створенні нової конституції прагнули врахувати досвід попередніх конституцій, і перш за все Веймарської 1919 р. Експерти прийшли до висновку, що «в основі Веймарського механізму були

структурні вади», в результаті чого до влади прийшов Гітлер і Веймарська республіка припинила своє існування в 1933 р. Пороки вбачалися переважно у відносинах уряду і народного представництва, а також у відносинах Імперії і земель [1, с. 44].

З метою створення справді правової, демократичної держави, що гарантує права і свободи, в ФРН була передбачена система судового конституційного контролю публічної влади. Для Німеччини це не було абсолютно новою ідеєю. Витоки судового конституційного контролю виявляються ще в епоху Середньовіччя, а потім ця ідея розвивалася протягом всієї історії Німеччини і втілювалася в формі судів, наділених деякими повноваженнями в цій сфері [2, с. 133].

Створенням ФКС в 1949 р. Основний закон для ФРН передбачив спеціальну юридичну структуру — *sui generis* (від лат. — в своєму роді). Формування, завдання та компетенція ФКС в найзагальнішому вигляді регулюються статтями 92–94 Основного закону. Подальші правила про організацію, компетенції містяться в Законі про Федеральний конституційний суд від 12 березня 1951 р., а також в Регламенті ФКС від 15 грудня 1986 р. ФКС приступив до роботи більше ніж через два роки після вступу в силу Основного закону — 9 вересня 1951 р. було винесено перше рішення [4].

ФКС покликаний в якості вищого органу судового конституційного контролю Федерації припиняти порушення публічною владою Основного закону. Він не є ревізійною судовою інстанцією, яка вирішує конкретні конституційно-правові питання в рамках цивільного або кримінального провадження. У його компетенцію входить вирішення виключно конституційно-правових питань в цілому: тлумачення Основного закону є обов'язковим до виконання. З метою виконання функцій «верховного стража Конституції» Основний закон наділив ФКС вельми широкими повноваженнями.

Як конституційний, а не тільки судовий орган ФКС на відміну від інших федеральних судів має особливий організаційний статус:

1) ФКС користується такою ж регламентарною автономією, як Бундестаг або Бундесрат. Хоча раніше Основний закон і інші закони не надавали йому для цього повноважень. Перший Регламент ФКС з'явився тільки в 1975 р., за винятком встановленого в 1971 р. процесуального порядку вираження своєї незгоди суддями. Чинний нині Регламент був прийнятий в 1986 р. Обидва Регламенти були опубліковані Головою суду в Віснику федеральних законів (*Bundesgesetzblatt*) аналогічно опублікуванню Регламентів інших конституційних органів,

наприклад Бундестагу. Регламенти інших федеральних судів, навпаки, публікуються не головою цього суду, а компетентним федеральним міністром і не в Віснику федеральних законів, а в Федеральному віснику (*Bundesanzeiger*) [6, с. 49].

2) «Як рівний іншим вищим федеральним органам» (меморандум) ФКС може взаємодіяти з іншими конституційними органами без посередництва міністерства, самостійно формувати свій бюджет (в рамках загального бюджету) та Голова суду виступає вищим керівником службовців суду. За протоколом Голова ФКС стоїть на п'ятій позиції слідом за Федеральним президентом, Головою Бундестагу, Головою Бундесрату і Федеральним канцлером. ФКС не перебуває у підвідомчості у міністерства, як інші федеральні суди, не підкоряється службовому нагляду [6, с. 49].

3) Судді ФКС є суддями, але не самостійними конституційними органами. Причому це не федеральні судді, а судді ФКС [6, с. 50].

В якості судового органу ФКС займає особливе становище в судовій системі в цілому. Він не є судом, який поряд з іншими судами входить в загальний інстанційний порядок і тим самим не є по відношенню до них вище стоячим судом. ФКС приймає свої рішення завжди як перша і одночасно остання інстанція. По предмету і юридичній дії його рішень ФКС займає провідне місце в системі судових органів Федерації. Він має широкі повноваження, починаючи від скасування адміністративних і судових рішень, що порушують Основний закон. До них відносяться і визнання недійсними законів, і винесення обов'язкових остаточних рішень по спорах між вищими органами державної влади у Федерації і землях. Навіть якщо його рішення стосуються порушених прав або передбачуваних обов'язків, ФКС виконує при цьому скоріше функцію об'єктивного забезпечення конституційного права, ніж функцію захисту суб'єктивних прав.

У юридичній літературі висловлена точка зору, згідно з якою ФКС іноді перетворюється в «суд супервищої інстанції» в процесі по конституційній скарзі, коли перевірка ФКС і контроль за одноманітністю дотримання основних прав в актах публічної влади можливі тільки після вичерпання заявником скарги всіх інших засобів захисту права. У той же час ФКС, судячи з його власним висловлюванням, «супервищою інстанцією» бути не хоче. ФКС оголосив визначення форми процесу, встановлення і оцінку фактів, тлумачення права і його застосування в конкретній справі завданням тільки компетентного суду і предметом його власної перевірки, що показує лише роль ФКС як «супер апеляційного суду» [11, с. 1].

Наділення ФКС особливим статусом, надання йому одночасно рис і судового, і конституційного органу не могло не вплинути на формування його повноважень, на розподіл компетенції між ФКС і загальними судами, а також Конституційними судами земель. Положення ФКС можна охарактеризувати наступним виразом: перший серед рівних. У його компетенцію входять тільки питання конституційного права — так звана конституційна підсудність. Навіть якщо ФКС розглядає конституційну скаргу, подану на рішення іншого суду, він має право досліджувати лише питання про порушення цим судовим рішенням основних прав заявника, наданих йому Основним законом. Як гарант і страж Конституції ФКС стежить за тим, щоб жоден орган публічної влади і ніхто інший не порушували положення Основного закону. Для цього він наділений значними повноваженнями: від визнання акта публічної влади неконституційним, до позбавлення основних прав і заборони партій. Настільки велика компетенція органу судового конституційного контролю нетипова для країн з європейською системою конституційного контролю. ФКС ФРН був створений як вершина правової держави. Він володіє надзвичайним авторитетом на всій території ФРН.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку у даному напрямку. Отже,

аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що інститут конституційного контролю в деяких країнах романо-германської правової системи може кардинально відрізнитися як історією свого створення, так і функціями та статусом. Німеччина — як «ідеальна» правова система стала фундаментом для формування «потужного» конституційного суду, в якому ФКС забезпечує тотальний контроль за конституційністю життя держави.

Французька модель конституційного контролю досі являється надзвичайно дискусійною, адже питання судового чи квазісудового статусу Конституційної ради є ключовим у її діяльності. Однак, це питання виникає виключно на рівні доктринальних досліджень, а на практиці Конституційна рада продовжує забезпечувати захист прав і свобод людини і громадянина та відповідність життєдіяльності держави нормам Основного закону.

Для України найближчою є «Німецька модель конституційного контролю» з сильним конституційним судом. Проте, ключовим аспектом повинна бути саме — незалежність Конституційного суду України. Він повинен бути самостійним у прийнятті будь-яких рішень і не залежати від політичної верхівки держави, що проявляється в історії функціонування Конституційного суду України.

Література

1. Маунц Т. Государственное право Германии (ФРГ и ГДР) / под ред. д. ю. н., проф. Г. С. Гурвича, М, Издательство иностранной литературы. 1959. 596 с.
2. Свистунова М. А. Истоки судебного конституционного контроля в Федеративной Республике Германии // Журнал российского права. № 5. 2007. С. 133–137.
3. Avril P., Gicquel J. Le Conseil constitutionnel. Paris. 2011. 202 p.
4. Bundesgesetzblatt. 1951. 243 p.
5. Cours constitutionnelles europeennes et droits fondamentaux. Actes du IIe Colloque d'Aix-en-Provence 19–21 fevrier 1981 / Sous la direction de L. Favoreu. Aix-en-Provence. 1981. 540 p.
6. Dadura P. Die Bedeutung von Präjudizien im öffentlichen Recht, in: Blaurock (Hrsg.), Die Bedeutung von Präjudizien im deutschen und französischen Recht, 1985. 488 s.
7. Declaration des droits de l'homme et du Citoyen du 26 aout 1789, art. 6 // Les Constitutions de la France depuis 1789. Paris. 1995. P. 34.
8. Kelsen H. The general theory of law and state. Cambridge-Massachusetts, 1949, 516 p.
9. Luchaire F. Le Conseil constitutionnel. Tome 1 — Organisation et attributions. Paris. 1997. 490 p.
10. Rousseau D. Droit du contentieux constitutionnel. Paris. 1995. 513 p.
11. Verfassungsprozessrecht von Dr. C. Hillgruber und C. Goos. 2., neu bearbeitete Auflage. C. F. Müller Verlag Heidelberg. 2006. 339 s.

References

1. Maunts T. Gosudarstvennoe pravo Germanii (FRG i GDR) / pod red. d. yu. n., prof. G. S. Gurvicha. M.: Izdatelstvo inostrannoy literatury. 1959. 596 s.
2. Svistunova M. A. Istoki sudebnogo konstitutsionnogo kontrolya v Federativnoy Respublike Germanii // Zhurnal rossiyskogo prava. 2007. № 5. S. 133–137.

3. Avril P., Gicquel J. Le Conseil constitutionnel. Paris. 2011. 202 p.
4. Bundesgesetzblatt. 1951. 243 p.
5. Cours constitutionnelles europeennes et droits fondamentaux. Actes du IIe Colloque d'Aix-en-Provence 19–21 fevrier 1981 / Sous la direction de L. Favoreu. Aix-en-Provence. 1981. 540 p.
6. Dadura P. Die Bedeutung von Präjudizien im öffentlichen Recht, in: Blaurock (Hrsg.), Die Bedeutung von Präjudizien im deutschen und französischen Recht. 1985. 488 s.
7. Declaration des droits de l'homme et du Citoyen du 26 aout 1789, art. 6 // Les Constitutions de la France depuis 1789. Paris, 1995. P. 34.
8. Kelsen H. The general theory of law and state. Cambridge-Massachusetts. 1949. 516 p.
9. Luchaire F. Le Conseil constitutionnel. Tome 1 — Organisation et attributions. Paris. 1997. 490 p.
10. Rousseau D. Droit du contentieux constitutionnel. Paris. 1995. 513 p.
11. Verfassungsprozessrecht von Dr. C. Hillgruber und C. Goos. 2., neu bearbeitete Auflage. C. F. Müller Verlag Heidelberg. 2006. 339 s.

Horielova Veronika

*Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor of Department of State Legal Sciences
University of Economy and Right “KROK”*

Горелова Вероніка Юріївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Університет економіки та права «КРОК»*

Горелова Вероніка Юрьевна

*кандидат юридических наук, доцент
доцент кафедры государственно-правовых дисциплин
Университет экономики и права «КРОК»*

ORCID: 0000-0001-6536-2422

DOI: 10.25313/2520-2308-2020-6-6108

PATIENT-CENTRICITY: A NEW MODEL OF MORAL AND LEGAL IMPROVEMENT

ПАЦІЄНТО-ЦЕНТРИЧНІСТЬ: НОВА МОДЕЛЬ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

ПАЦИЕНТО-ЦЕНТРИЧНОСТЬ: НОВАЯ МОДЕЛЬ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОГО УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Summary. The article is devoted to the problem of the moral and legal field through the prism of such an innovation as “patient-centric”. The analysis of the category “patient-centric”, which in domestic medicine is interpreted as providing patients with better conditions. Researched, the domestic understanding of the moral content of the category of “patient-centric” does not always coincide with foreign experience, where it is provided as one of the mandatory and important components of the quality of care, defined as ensuring that the patient’s personal values are decisive in acceptance. all medical decisions and is committed to meeting the individual preferences of patients, their needs and values. Because, in our state, there are no moral and legal prescriptions which would clearly establish legal responsibility for violation of moral bases by doctors, and “patient-centric” is characteristic mainly of the system of “paid health care”, because for a person the main factor in choosing paid medical care is not only quality medical care, but also humanity, a high degree of morale of doctors. Thus, patient-centrism becomes a method of service component of medical services aimed at the consumer needs of patients. In such a situation, there is a danger of a situation where the patient is morally satisfied with his attitude, but medical control over his chronic diseases deteriorates, because it is not uncommon for patient orientation to be only a slogan or marketing tool that is far from moral precepts and rights. after all, for a person, the main factor in choosing paid medical care is not only quality medical care, but also humanity, a high degree of morale of doctors. Thus, patient-centrism becomes a method of service component of medical services aimed at the consumer needs of patients. In such a situation, there is a danger of a situation where the patient is morally satisfied with his attitude, but medical control over his chronic diseases deteriorates, because it is not uncommon for patient orientation to be only a slogan or marketing tool that is far from moral precepts and rights.

The article analyzes foreign experience and medical reform in Ukraine on the issue of moral and legal principles of the patient-oriented model. Emphasis is placed on the need to include the category of “patient-centric” in the component of medical ethics, a list of principles of the category of “patient-centric”, and an approach that artificially corrects the behaviour of the doctor. The article attempts to prove that the moral principles of the doctor should prevail over the principles of patient-centric ethics.

Key words: patient-centricity, morality, law, medical ethics, moral ideas, morality of doctors.

Анотація. Стаття присвячена проблемі морально-правового поля крізь призму такого новаторства як «пацієнтоцентричність». Проводиться аналіз категорії «пацієнтоцентричність», яка у вітчизняній медицині інтерпретується як надання пацієнтам кращих умов. Досліджено, що, вітчизняне розуміння морального змісту категорії «пацієнтоцентричність» не завжди співпадає з зарубіжним досвідом, де вона передбачена як одна з обов'язкових і значущих складових якості медичної допомоги, визначається як така, що гарантує, що особисті цінності пацієнта є визначальними в прийнятті усіх медичних рішень та зобов'язується задовольняти індивідуальні вподобання пацієнтів, їх потреби і цінності. Оскільки, в нашій державі поки що не існує морально-правових приписів, які б чітко встановлювали правову відповідальність за порушення моральних підвалин лікарями, «пацієнтоцентричність» характерна в основному для системи «платної охорони здоров'я», адже для людини основним фактором вибору платної медичної допомоги є не тільки якісне медичне обслуговування, а й людяність, висока ступінь моралі лікарів. Таким чином, пацієнтоцентричність стає методом сервісної складової медичних послуг, направленою на споживчу потребу пацієнтів. В такій ситуації закладається небезпека отримання ситуації, коли пацієнт морально задоволений відношенням до нього, проте лікарський контроль за його хронічними захворюваннями погіршується, адже не поодинокі випадки, коли орієнтація на пацієнта виявляється лише лозунгом або маркетинговим засобом, які далекі від моральних приписів та права.

В статті проводиться аналіз зарубіжного досвіду та медичної реформи в Україні стосовно питання моральних та правових принципів пацієнт-орієнтованої моделі. Ставиться наголос на необхідності внесення категорії «пацієнтоцентричність» до складової медичної етики, пропонується перелік принципів категорії «пацієнтоцентричність», та пропонується підхід, який штучно корегує поведінку лікаря. В статті робиться спроба довести, що моральні принципи лікаря повинні переважати принципи пацієнтоцентричної етики.

Ключові слова: пацієнтоцентричність, мораль, право, медична етика, моральні уявлення, мораль лікарів.

Аннотация. Статья посвящена проблеме нравственно-правового поля сквозь призму такого новаторства как «пацієнтоцентричність». Проводится анализ категории «пацієнтоцентричність», которая в отечественной медицине интерпретируется как предоставление пациентам лучших условий. Исследовано то обстоятельство, что отечественное понимание нравственного содержания категории «пацієнтоцентричність» не всегда совпадает с зарубежным опытом, где она предусмотрена как один из обязательных и значимых составляющих качества медицинской помощи, определяется как такая, которая гарантирует, что личные ценности пациента являются определяющими в принятии всех медицинских решений и обязуется удовлетворять индивидуальные предпочтения пациентов, их потребности и ценности. Поскольку в нашем государстве пока не существует морально-правовых предписаний, которые бы четко устанавливали правовую ответственность за нарушение моральных устоев врачами, и «пацієнтоцентричність» характерна в основном для системы «платного здравоохранения», ведь для человека основным фактором выбора платной медицинской помощи является не только качественное медицинское обслуживание, но и человечность, высокая степень морали врачей. Таким образом, пацієнтоцентричність становится методом сервисной составляющей медицинских услуг, направленного на потребительскую потребность пациентов. В такой ситуации закладывается опасность наступления ситуации, когда пациент морально удовлетворен отношением к нему, однако врачебный контроль за его хроническими заболеваниями ухудшается, ведь не единичны случаи, когда ориентация на пациента оказывается лишь лозунгом или маркетинговым средством, которые далеки от моральных предписаний и права.

В статье проводится анализ зарубежного опыта и медицинской реформы в Украине относительно вопроса нравственных и правовых принципов пациент-ориентированной модели. Ставится акцент на необходимости внесения категории «пацієнтоцентричність» как составляющей медицинской этики, предлагается перечень принципов категории «пацієнтоцентричність», и предлагается подход, который искусственно скорректирует поведение врача. В статье делается попытка доказать, что моральные принципы врача должны преобладать над принципами пацієнтоцентрической этики.

Ключевые слова: пацієнтоцентричність, мораль, право, медицинская этика, моральные представления, мораль врачей.

Formulation of the problem. Considering the problems of morality and law in medicine, we encounter such a concept as patient-centred, which in domestic medicine is interpreted as providing patients with better conditions. Patient-centeredness is characteristic mainly for the contingent of paid health care — where the main factor in choosing a clinic is not only quality medical care but also humanity, a high degree of morale. Patient-centricity can also be called a method of consumer behaviour of patients or a service component of medical services. But often, patient-orientation remains just a slogan or, conversely, becomes just a good marketing move, for which there are no real moral foundations.

Analysis of recent research and publications. The moral issue of patient-centrism in modern works of lawyers has not been discussed today, the development of some of its aspects can be explored only in the works of philosophers and marketers. Also noteworthy are medical ethics researchers such as R. Witch, Laurence McCullough, T. Caulfield, and others who have emphasized the doctor's lack of respect for the patient's autonomy, noting his or her preferences and moral needs. The rules of conduct included in the concept of “patient-centric” we draw mainly from such documents as the Helsinki Declaration of the World Medical Association (WMA), the International Code of Medical Ethics, the Code of Ethics for Physicians of Ukraine and more.

Part of the general problem has not been solved previously. Paying so much attention to medical ethics and moral principles of the physician, we find that the emergence of patient-centred in domestic medicine is not a spontaneous phenomenon, it is born of the desire of each person, and sometimes puts it in the first place, fully in line with the legal framework. However, this phenomenon has not been studied, and thus, the question arises whether there may be a moral and legal issue of patient-centrism in medicine?

Formulating the goals of the article. The purpose of the article is to reveal the problem of patient-centrism as a new type of moral category on the part of morality and law; make suggestions.

Presentation of the main research material. One of the main points of the oath of a doctor of Ukraine is the recognition of the patient as the highest social value (which coincides with Article 3 of the Constitution of Ukraine [1]) and the commitment to adhere to the rules of professional ethics — ie to maintain their high morals [2].

If a person is asked what a good doctor is, or which doctor he would like to see in case of illness, in addition to experience and skills, patients always mention the

moral qualities of a doctor. By moral qualities most often a person understands “living” compassion for himself, the attitude is not superficial, as annoying, but as one who is happy to help. A sick person already considers a doctor good and unconsciously raises his assessment if he has such moral traits as attentiveness, sensitivity, friendliness, gentleness, care, respect, modesty, interest in the patient's recovery, willingness to help, ability to comfort, and so on. Patient-centrism, therefore, is the involvement of modern patients in the need to take care of their health.

Patient-centricity, according to American scientists, is one of the mandatory and important components of the quality of care and is defined as ensuring that the patient's personal values are decisive in making all clinical decisions and is committed to meeting individual preferences, needs and values [3].

The morality of such patient-centred care is an approach that artificially corrects the physician's behaviour, for example: adherence to patients' preferences regarding treatment methods, the patient's location during treatment, persons who may be close to the patient, and so on. Analyzing this approach, on the one hand, we do not see anything immoral, unethical or illegal in it. This approach is quite justified for moral reasons, and does not depend on the results of treatment. However, a situation can be dangerous in which the patient is morally satisfied with his attitude, but the control of chronic diseases is deteriorating. In this case, the question arises: has patient-centred care been provided?

Researchers are thus only beginning to model ways in which patient-centred behaviour will contribute to better outcomes. For example, it is not the disease that treats the patient, but the patient-oriented model in Ukrainian family medicine, which is based on a long-term relationship between doctor and patient. These relationships are not limited to a single episode of the disease. They are created and strengthened in the process of communication between doctor and patient over a long period of life. Medical reform in Ukraine also addresses the issue of moral and legal principles of the patient-oriented model:

1. Respect for the values and beliefs of the patient: the right of a person to respect his individual preferences, needs and moral values; the right to make proposed clinical decisions; the right to one's own beliefs regarding methods of treatment.

2. Respect for dignity, respect and sensitivity to cultural characteristics, religion and personal autonomy.

3. Acting as a defender of the interests of his patient.

4. Providing complete information to the patient upon request about his health or about certain

prognoses of his health (information about the clinical condition, progress and prognosis; information about treatment/care processes; information needed to increase patient independence, self-care and strengthening health).

5. Providing a level of physical comfort for patients: pain management; assistance in daily activities and provision of daily living needs; the atmosphere of the medical institution.

6. Emotional support and reduction of fear and anxiety associated with the disease or the patient's concern about the financial consequences of the disease.

7. Respect for the patient's right to involve family and friends in the decision regarding treatment and taking into account the possibility of the closest circle of people nearby when the patient is hospitalized.

8. Providing the patient with information on access to clinical, social, physical and financial support.

9. Providing patients with information on unimpeded access to the location of dispensaries and hospitals, the availability of public transport,

10. Ensuring ease of planning patients' visits to the doctor and making an appointment.

11. Ensuring the availability of referrals to specialists or specialized services [4].

This list is fully consistent with the Code of Ethics of Physicians of Ukraine of 2006 [5]. According to the content of this code, the following provisions can be added to the principles of patient-oriented medicine:

- The doctor must by his behaviour or other activities (lectures, conversations, online recordings, etc.) to promote a healthy lifestyle and be an example in compliance with its rules and regulations.
- The doctor must provide medical care to patients regardless of age, sex, race, nationality, social status, political views, place of residence, citizenship and other non-medical characteristics, including financial status.

All the above makes it possible to say that such a new approach in medicine, focused on the person (patient) is fully consistent with the basic principles of the Helsinki Declaration of the World Medical Association (WMA), which defines the duty of the doctor in the following words: will be my main concern “[6], and the International Code of Medical Ethics states:” A doctor must act in the interests of the patient when providing medical care “[7]. According to paragraph 4 of the Declaration of the MMA, the doctor's duty is to maintain and protect the health, well-being and rights of patients, including those involved in medical research, and the knowledge and conscience of the doctor should be used to serve this debt [6].

However, it should be emphasized that a doctor is an independent person, and therefore he has no right to lose his professional independence before the policy of the medical institution, or in the case of motives of material reward, career or satisfaction of their own ambitions. The principles of patient-centred medicine should not conflict with the ethical principles of the physician, and in some cases, the moral principles of the physician should prevail. For example: a patient requires conditions of treatment that are generally legal and moral, but will harm the patient, or the patient needs conditions, or treatment with which the doctor cannot agree. Therefore, the doctor must be honest with patients, colleagues and with himself. For example, if a doctor is against artificial birth at all, then no one has the right to persuade him to do so.

Patient-oriented medicine should not appoint a doctor as a submissive servant and should legally protect his dignity and principles, because the doctor should have the right to refuse treatment if the patient humiliates the doctor or distorts his own treatment without following his doctor's instructions, or other actions that will make treatment impossible.

Thus, patient-oriented medicine is a certain benefit, subject to certain conditions:

- ensuring the doctor's right to professional and personal moral independence and autonomy;
- granting the doctor the right to refuse to provide services to the patient in cases of unethical treatment of the doctor, because if the method of treatment proposed by the doctor is rejected by the patient, provided that another method of treatment is not correct;
- imposing an obligation on the doctor to offer or refer to another qualified specialist, whose services will be better for the interests of the patient;
- imposing a duty on the doctor to provide complete information on the content of the services offered, in particular concerning time and money;
- in the presence of a conflict of interest, the moral principles governing the professional activities of a physician should be a priority for any business or activity.

Researchers believe that the patient is the best judge of whether the interaction is patient-centred. This assumption is understandable, but sometimes what patients think they want is not what they need. A doctor who agrees to a patient's request for unnecessary antibiotics may have a happy patient, but an inappropriate appointment can hardly be called patient-centred care. Researchers also point to the need to address several other issues in patient-centred medicine: first, it is a problem of informing patients (these are cases where the patient demands to tell

the truth about his condition, but the doctor thinks it can harm him); secondly, patients' misunderstanding of the reality (when patients often overestimate the capabilities of doctors or do not understand the essence of their own disease). Thus, the researchers concluded that the need for psychological and legal training of physicians to assess patient orientation [8, p.21].

Conclusions. Of course, the approach to medicine aimed at the patient is completely new to Ukrainian realities. And of course, such a change of values and approaches will require some time and effort. But the status of doctors in recent years and their financial support is growing. And this places additional responsibility on doctors — for the quality of medical care and for raising the level of personal morale. Patient-centrism can then be recognized as an effective and qualitative component of a doctor's professional ethics, when it will be based on open and effective two-way communication between doctor and patient.

In connection with the above, we consider it appropriate to supplement the Code of Ethics for Physicians with a separate chapter “Patient Orientation”, the main elements of which should be:

- the desire for self-improvement, which includes experience, training, gaining the authority of a doctor;
- tolerance to the sick person, who is the centre of care during treatment;
- bilateral awareness, taking into account mutual trust and respect,
- taking into account the preferences and expressed needs of people;
- coordination and integration of assistance;
- joint work to ensure proper communication;
- providing physical comfort and safety;
- emotional support with family and friends;
- ensuring continuity between and within services and ensuring that people have access to appropriate assistance when they need it.

References

1. Constitution of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вп>
2. Decree of the President of Ukraine of June 15, 1992 No. 349 “On the Oath of a Doctor”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349/92>
3. Institute of Medicine. 2001. Crossing the Quality Chasm: A New Health System for the 21st Century. Washington, DC: The National Academies Press. 360 p.
4. Eight principles of patient-centred model in family medicine. URL: <https://ibuhgalter.net/ru/news/6253> (appeal date: 11/19/2019)
5. CODE OF ETHICS OF THE DOCTOR OF UKRAINE by the decision of the Ukrainian Medical Council protocol № 18 from January 27, 2006 URL: <https://mcu.org.ua/nadlezhashhaya-medicinskaya-praktika/eticheskij-kodeks-vracha-ukrainy/>
6. Ethical principles of medical research with the participation of man as a subject. HELSINKI DECLARATION OF THE WORLD MEDICAL ASSOCIATION. Adopted at the 18th General Assembly of the Military Medical Academy, Helsinki, Finland, June 1964. URL: http://uacm.kharkov.ua/download/2014_11/22.pdf
7. International Code of Medical Ethics Adopted by the 3rd General Assembly of the Military Medical Academy, London, England, October 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_002
8. Epstein RM, Street RL Jr. Patient-Centred Communication in Cancer Care: Promoting Healing and Reducing Suffering. Bethesda, MD: National Cancer Institute, NIH; 2007.

Новицький Владислав Миколайович

аспірант кафедри

права інтелектуальної власності та корпоративного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Новицкий Владислав Николаевич

аспирант кафедры

права интеллектуальной собственности и корпоративного права

Национального университета «Одесская юридическая академия»

Novitsky Vladislav

Graduate Student of the Department of

Intellectual Property Law and Corporate Law of the

National University «Odessa Law Academy»

DOI: 10.25313/2520-2308-2020-6-6134

**ОСНОВНИ ЗАГРОЗИ ВТРАТИ КОМЕРЦІЙНОЇ
ТАЄМНИЦІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ТА АНАЛІЗ
ПРАКТИКИ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ
У ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС**

**ОСНОВНЫЕ УГРОЗЫ ПОТЕРИ КОММЕРЧЕСКОЙ
ТАЙНЫ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ И АНАЛИЗ
ПРАКТИКИ ЗАЩИТЫ КОММЕРЧЕСКОЙ ТАЙНЫ
В ГОСУДАРСТВАХ-ЧЛЕНАХ ЕС**

**MAIN MENACES OF INFORMATION LEAKAGE
OF A COMMERCIAL SECRET ON THE INTERNET
AND ANALYSIS OF THE PRACTICE OF PROTECTION
OF COMMERCIAL SECRETS IN THE EU MEMBER STATES**

Анотація. Стаття присвячена визначенню основних загроз втрати комерційної таємниці для юридичних та фізичних осіб під час здійснення ними своїх обов'язків на підприємстві, установах організаціях різних форм власності. Визначені основні напрямки можливого збереження інформації, що містить комерційну таємницю, що знаходиться у мережі Інтернет. Протягом останніх років все ширше використання перспективних ІТ-технологій зумовило не лише численні переваги, а й цілу низку проблем. Зокрема, істотно підвищився рівень інформаційного негативного впливу на процеси збереження та розповсюдження інформації, зросла чисельність нових загроз інформаційній безпеці, таких як нові форми кібератак. Гарантування стабільного максимально ефективного функціонування та розвитку будь-якого підприємства є основним завданням безпеки його економічної інформації. Найціннішою економічною інформацією є облікова інформація, яка характеризує всі аспекти господарської діяльності. Стає очевидним, що питання кібербезпеки мають бути у порядку денному кожного підприємства незалежно від його масштабів, рівня складності і характеру комерційної діяльності, а також усвідомлені усіма співробітниками підприємства. Багатоплановий підхід до інформаційних ресурсів обумовлює необхідність враховувати такий суттєвий фактор, як функціонування підприємства за умов ринкових відносин, характерною прикметою яких є боротьба між незалежними суб'єктами господарювання на ринку і гостра конкуренція товаровиробників. Боротьба за економічне виживання – закон ринку. Аналіз практики свідчить, що успішне застосування методів і засобів захисту від загроз відтоку інформації багато в чому залежить від правильного вибору,

в кожному конкретному випадку, адекватних приборів, пристроїв, апаратури, а також відповідності технічних засобів вимогам допустимості. Застосування технічних засобів, як відомо, можливе, якщо гарантується дотримання правомірності, безпеки, нешкідливості, морально-етичних норм суспільства. Некритичне сприйняття недоликів і переваг того чи іншого методу захисту інформації може призвести до серйозних втрат у розробці технічних рішень забезпечення безпеки інформації в корпоративній мережі установи. Особливо важливо відзначити, що невдала, на перший погляд, спроба перехоплення випромінених комп'ютером електромагнітних коливань за допомогою радіоелектронних засобів розвідки і водночас виявлення спеціального генератора перешкод дозволяє дійти висновку про наявність у даній установі секретів, що приховуються на професійному рівні.

Ключові слова: загрози, інформація, комерційна таємниця у мережі Інтернет, інтелектуальна власність, захист комерційної таємниці, інвестування.

Аннотация. Статья посвящена определению основных угроз потери коммерческой тайны для юридических и физических лиц при осуществлении ими своих обязанностей на предприятии, учреждениях организациях различных форм собственности. Определены основные направления возможного сохранения информации, содержащей коммерческую тайну, находится в сети Интернет. В последние годы все более широкое использование перспективных ИТ-технологий обусловило не только многочисленные преимущества, но и целый ряд проблем. В частности, существенно повысился уровень информационного негативного влияния на процессы сохранения и распространения информации, возросла численность новых угроз информационной безопасности, таких как новые формы кибератак. Обеспечение стабильного максимально эффективного функционирования и развития любого предприятия является основной задачей безопасности экономической информации. Ценной экономической информации является учетная информация, характеризующая все аспекты хозяйственной деятельности. Становится очевидным, что вопрос кибербезопасности должны быть в повестке дня каждого предприятия независимо от его масштабов, уровня сложности и характера коммерческой деятельности, а также осознанные всеми сотрудниками предприятия. Многоплановый подход к информационным ресурсам обуславливает необходимость учитывать такой существенный фактор, как функционирование предприятия в условиях рыночных отношений, характерной приметой которых является борьба между независимыми субъектами хозяйствования на рынке и острая конкуренция товаропроизводителей. Борьба за экономическое выживание – закон рынка. Анализ практики показывает, что успешное применение методов и средств защиты от угроз оттока информации во многом зависит от правильного выбора, в каждом конкретном случае, адекватных приборов, устройств, аппаратуры, а также соответствия технических средств требованиям допустимости. Применение технических средств, как известно, возможно, если гарантируется соблюдение правомерности, безопасности, безвредности, моральноэтичных норм суспільства. Некритичне восприятия недостатков и преимуществ того или иного метода защиты информации может привести к серьезным потерям в разработке технических решений обеспечения безопасности информации в корпоративной сети учреждения. Особенно важно отметить, что неудачная, на первый взгляд, попытка перехвата излучений компьютером электромагнитных колебаний с помощью радиоэлектронных средств разведки и одновременно выявления специального генератора помех позволяет сделать вывод о наличии в данном учреждении секретов, которые скрываются на профессиональном уровне.

Ключевые слова: угрозы, информация, коммерческая тайна в сети Интернет, интеллектуальная собственность, защита коммерческой тайны, инвестирования.

Summary. The article is devoted to identifying the main threats to the loss of trade secrets for legal entities and individuals in the performance of their duties at the enterprise, institutions, organizations of various forms of ownership. The main directions of possible storage of information containing a trade secret on the Internet are identified. In recent years, the increasing use of advanced IT technologies has led not only to many benefits, but also a number of problems. In particular, the level of information negative impact on the processes of storage and dissemination of information has significantly increased, the number of new threats to information security, such as new forms of cyberattacks, has increased. Ensuring the stable maximum efficient operation and development of any enterprise is the main task of security of its economic information. The most valuable economic information is accounting information that characterizes all aspects of economic activity. It is becoming clear that cybersecurity issues should be on the agenda of every company, regardless of its scale, level of complexity and nature of business, as well as aware of all employees of the company. The multifaceted approach to information resources necessitates the consideration of such an important factor as the functioning of the enterprise in market relations, a characteristic feature of which is the struggle between independent entities in the market and fierce competition between producers. The struggle for economic survival is the law of the market. Analysis of practice shows that the successful application of the method of protection against threats to the outflow of information largely depends on the correct choice, in each case, of adequate instruments, devices, equipment, as well as the compliance of technical means with the requirements of admissibility. The use of technical

means, as is known, is possible if the legality, security, safety, moral and ethical norms of society are guaranteed. Uncritical perception of the disadvantages and advantages of a method of information protection can lead to serious losses in development of technical solutions for information security in corporate network. It is especially important to note that the seemingly unsuccessful attempt to intercept computer-generated electromagnetic oscillations with the help of electronic intelligence and at the same time detect a special interference generator suggests that the institution has secrets hidden at a professional level.

Key words: threats, information, trade secret on the Internet, intellectual property, protection of trade secret, investment.

Актуальність досліджуваної тематики. Актуальність статті обумовлена тим, що у світі сучасної комерції інформація є одним з найбільш значущих елементів будь-якого бізнесу. Інформація часто є не тільки джерелом відомостей про фірму або проект, а і товаром, який продають і купують. Втрата навіть частини такої інформації, що міститься у мережі Інтернет веде до великих неприємностей, наслідком чого може стати втрата бізнесу або банкрутства фірми. Під час дослідження даної тематики ми задалися питанням — Які ж загрози існують для інформації? По-перше, загрозу для інформаційної безпеки фірми представляють різного роду електронні «начинки» технічних пристроїв, що застосовуються, частіше за все для копіювання конфіденційної інформації, яка в подальшому буде розміщена у мережі Інтернет. По-друге, безпосередню небезпеку для інформаційного простору будь-якої фірми являють собою самі співробітники компанії. Тому велике значення має внутрішньофірмовий контроль над його співробітниками під час здійснення ними своїх посадових обов'язків. По-третє, існує велика кількість різноманітних програм, розроблених для добування інформації з комп'ютерних мереж і з серверів компаній. Захист інформації, в даному випадку, від несанкціонованого проникнення кібершпигунів дуже важлива. Сама втрата інформації може бути непомітною, а ось наслідки можуть бути катастрофічними.

Стан дослідження проблематики. Вже досить тривалий час правова природа комерційної таємниці, що розміщена у мережі Інтернет та питання визначення основних загроз її втрати була предметом наукових дискусій зарубіжних і вітчизняних учених, серед яких: Ю. Носік [1], Л. Топалова [2], Г. і С. Нікіфорови [3], Е. Соловйов [4] та інші. Ці напрацювання знайшли своє продовження в дослідженні економічної сутності комерційної таємниці та питаннях розроблення механізмів її захисту, що почали аналізуватися у працях Г. Андрощука, П. Крайнева [5], В. Сідака [6] та інших представників вітчизняної і зарубіжної економічної думки.

Метою статі є дослідження загроз комерційній таємниці у наслідок зростання технологічних методик та схем у ІТ-сфері, що знайшло свій прояв у розповсюдженні конфіденційної інформації про

суб'єктів господарювання та звичайних осіб через її розповсюдження у мережі Інтернет, а також аналіз практики захисту комерційної таємниці в державах-членах ЄС.

Виклад основного матеріалу. В Україні, як і в інших країнах світу, в процесі підприємницької діяльності, при створенні нових технологій, що є наслідком інтелектуальної праці виникають насичені найрізноманітнішими відомостями інформаційні об'єкти, які мають комерційну цінність. Це можуть бути різні методики, перспективні технічні рішення, результати маркетингових досліджень тощо, спрямовані на досягнення підприємницького успіху.

Протягом останніх років все ширше використання перспективних ІТ-технологій зумовило не лише численні переваги, а й цілу низку проблем. Зокрема, істотно підвищився рівень інформаційного негативного впливу на процеси збереження та розповсюдження інформації, зросла чисельність нових загроз інформаційній безпеці, таких як нові форми кібератак.

Інформація стала першоосновою життя сучасного суспільства, предметом та продуктом його життєдіяльності, а процес створення, накопичення, збереження, передачі та обробки, у свою чергу, стимулював прогрес в галузі знарядь її виробництва, що включає електронно-обчислювальну техніку, засоби телекомунікації та системи зв'язку. У зв'язку з новими інформаційними досягненнями державні кордони практично стають прозорими для обігу інформації. При цьому, чим більше зазначена галузь залучається у комерційного обігу, тим більша є потреба в захисті інтересів власників комерційної таємниці. Зрозуміло, комп'ютерні технології — не єдина загроза комерційній таємниці. За підрахунками американських фахівців втрата 20% інформації, що складає комерційну таємницю, веде до банкрутства організації протягом місяця в 60 випадках зі 100 [7]. Отже, у ринковій економіці інформація стає товаром і її отримання, збереження, передача та використання повинні підпорядковуватися законам товарно-грошових відносин, тобто інформація стає об'єктом та інструментом управління.

Гарантування стабільного максимально ефективного функціонування та розвитку будь-якого

підприємства є основним завданням безпеки його економічної інформації. На нашу думку, найціннішою та найактуальнішою економічною інформацією є інформація, що розміщена у мережі Інтернет, яка, в свою чергу, характеризує всі аспекти господарської діяльності. Сьогодні більшість суб'єктів господарювання використовують комп'ютеризовану форму ведення обліку будь-якої інформації, яка передбачає використання спеціалізованого програмного забезпечення та технічних засобів. При цьому в комп'ютерних системах зберігаються і обробляються великі обсяги облікової інформації, будь-який збій може привести до надмірних витрат, недостатніх доходів, втрати активів, санкцій тощо. Тому головним пріоритетом захисту інформації на підприємстві є розроблення заходів, спрямованих на збереження інформації, що в подальшому може бути розміщена у мережі Інтернет.

У зв'язку з тим, що останнім часом збільшується кількість незаконних фінансових операцій, крадіжок та шахрайства в мережі Інтернет, несанкціонованого використання чи модифікації програмного забезпечення, під час оцінки надійності систем інформаційної безпеки мають бути змінені пріоритети від забезпечення традиційної інформаційної безпеки до кібербезпеки.

Так С. М. Деньга та Ю. А. Верига виділяють такі дві категорії загроз комерційної інформації, що розміщуються, у тому числі, мережі Інтернет, як активні і пасивні. Активні загрози включають комп'ютерне шахрайство та комп'ютерний саботаж. Пасивні загрози — це помилки системи (пошкодження окремих компонентів обладнання) та катастрофи [8]. Дослідники вказують, що 45% причин виникнення кризового стану становлять навмисні дії.

Питання кібербезпеки зачіпає інтереси не лише державних інституцій, а і приватного сектору та громадянського суспільства. При цьому низький рівень взаємодії органів державної влади, неурядових організацій та приватного сектору, а також відсутність системних нормативних документів, які описували б загрози Україні в кіберпросторі, є наслідком відсутності цілісного обговорення кібербезпекових питань, пов'язаних, у першу чергу, з захистом комерційної таємниці у мережі Інтернет.

Все вищезазначене дає підставу стверджувати про необхідність провадження у практику правозастосування захисного механізму. Тому, за для цього проаналізуємо практику захисту комерційної таємниці, що розміщується у мережі Інтернет в державах-членах ЄС та спробуємо сформулювати певні пропозиції впровадження цього досвіду до діючого законодавства України.

Так, процес європейської інтеграції за змістом є не просто міжнародною взаємодією економік України та ЄС, а насамперед процесом глибокого проникнення інститутів Євросоюзу (законодавства, норм і правил ведення бізнесу, кращих практик тощо) в українську економіку.

Угода про асоціацію між Україною і ЄС містить положення про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (далі — ПВЗВТ). Відповідно, їх реалізація справить відчутний вплив на українську економіку.

Асоціація з ЄС і створення ПВЗВТ відкриває для підприємств України численні можливості, серед яких: лібералізація торгівлі, інвестиційних потоків і міграції трудових ресурсів. Інтеграція України в європейський ринок означатиме: значне розширення прав споживчого вибору на внутрішньому ринку, оскільки пропозиція товарів і послуг на ньому буде наближатися до структури пропозиції на єдиному ринку ЄС; можливість зниження цін на окремі групи товарів і послуг як внаслідок зростання конкуренції на внутрішньому ринку, так і внаслідок скасування або зменшення митних платежів; посилення в умовах зростаючої конкуренції стимулів до модернізації та інновацій у середовищі вітчизняних виробників. Положеннями ПВЗВТ передбачено відкриття більшості секторів економіки, що може значно полегшити доступ на ринок ЄС для українських виробників. Крім того, ПВЗВТ передбачає впровадження національного режиму стосовно взаємного інвестування, що повинно значно спростити режим інвестування, насамперед прямих інвестицій.

Як показало дослідження, в Європейському Союзі високий рівень конкурентоспроможності досягається в основному за рахунок використання інноваційних технологій. У свою чергу, інновації, що створюють конкурентні переваги, і є комерційними секретами європейських підприємств. У сучасній європейській економіці комерційна таємниця здебільшого розглядається як результат інвестицій у сферу досліджень та розробок (англ. research and development, надалі — R&D). Існує й інша інформація, що становить комерційну таємницю підприємства, яка не відноситься до R&D (наприклад, списки клієнтів, дані про продажі, маркетингова інформація), однак саме R&D свідчать про інвестиції в нові ідеї, методи, інструменти — і це, здебільшого, є ключовим для віднесення інформації до категорії «комерційна таємниця». Наприклад, з початку 1980-х років витрати США на R&D перевищили 2,5% ВВП. Американський уряд називає цифру в 414 блн. дол., або 2,7% ВВП у 2011 р. [9].

Глобальні інвестиційні тенденції R&D подібні американській спільноті. Саме розмір інвестицій

у сферу R&D спонукав європейців до створення єдиного надійного правового середовища для захисту прав інтелектуальної власності, зокрема комерційної таємниці. Попри те, що в ЄС діє Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності 1994 р. (Угода ТРІПС), яка стала основою правового захисту комерційної таємниці, у тому числі, що розміщена у мережі Інтернет, прийняті норми є лише загальними орієнтиром, а тому не досить ефективно виконують призначення, що полягає в досягненні єдності в розумінні питання захисту комерційної таємниці в країнах Євросоюзу. Основною причиною цього є те, що положення Угоди ТРІПС не були повністю імplementовані в національні законодавства країн-учасниць, або імplementовані, але з окремими поправками чи особливостями реалізації.

У рамках ЄС лише Швеція має спеціальне законодавство про комерційну таємницю. В інших країнах норми про комерційну таємницю включені до інших положень законодавства (цивільного, кримінального, конкурентного тощо). В Австрії, Польщі та Іспанії захист комерційної таємниці здійснюється нормами законодавства про недобросовісну конкуренцію, в Італії та Португалії відповідні положення включено до змісту кодексів промислової власності. У Франції конкретні положення про захист виробничих секретів також містяться в кодексі промислової власності. Деліктне законодавство для захисту комерційної таємниці використовується в Нідерландах і Люксембурзі. Принципи деліктного права використовуються переважно для оцінки прямих збитків від втрати комерційної таємниці, а також упущеної вигоди.

У країнах загального права, таких як Велика Британія та Ірландія, які не мають спеціальних законодавчих актів, торгові секрети захищаються загальними нормами контрактного права. Схожі інструменти захисту використовуються на Мальті.

В Україні на сьогодні також відсутнє спеціальне законодавство, яке б регулював захист комерційної таємниці, розміщеної у мережі Інтернет, що, в свою чергу, є перешкодою на шляху створення дієвих механізмів убезпечення комерційної таємниці. При цьому, наявні напрацювання в цій сфері (пропоновані законопроекти) не дають підстав для твердження, що найближчим часом ситуація може змінитися.

У процесі ведення звичайної господарської діяльності суб'єкти підприємництва безвинятково зазнають впливу оточуючого середовища, у тому числі негативного, що безпосередньо чи опосередковано дестабілізує економічний стан підприємства. Процес євроінтеграції, безумовно, вплине на ці фактори. З'являться нові небезпеки як усередині країни, так

і ззовні. Особливо це характерно для представників приватного сектору бізнесу, які повинні самостійно протидіяти загрозам їх бізнесу. У зв'язку з цим і постає питання про загрози комерційній таємниці, оскільки такі загрози можуть виражатися у втратах: фінансових, майнових, іміджевих, людських тощо.

Під загрозами комерційній таємниці підприємства, що розміщується у мережі Інтернет, можна розуміти окремі явища, події, процеси, настання (плинність, побічний результат) яких може вплинути на захищеність комерційної таємниці підприємства та привести до негативних наслідків (прямих збитків, недержаного прибутку, підриву іміджу, зміни в планах, часових втрат тощо). Загрози комерційній таємниці підприємства мають свою специфіку, і це обумовлено, насамперед, таким:

- 1) посиленням конкурентної боротьби. Комерційна таємниця, будучи інструментом успішного бізнесу та створюючи переваги у веденні підприємницької діяльності, є об'єктом зазіхань з боку конкурентів, які, заволодівши нею, прагнуть або вивести конкурента з ринку, або використати у власній підприємницькій діяльності. Обидва варіанти передбачають негативні наслідки для власника комерційної таємниці у вигляді майнових або немайнових втрат;
- 2) недосконалістю чинного законодавства;
- 3) відсутністю досвіду в розробленні та реалізації засобів і методів захисту економічної безпеки підприємства. Наука про економічну безпеку підприємства є молодою, тому підприємства створюють системи економічної безпеки підприємств, здебільшого, керуючись власними уявленнями про її побудову та захист, іноді переймаючи досвід іноземних фірм, при цьому не беручи до уваги особливості національного середовища. Відсутність досвіду призводить до того, що життєво важливі інтереси підприємства залишаються незахищеними від загроз і можуть зазнати непрогнозованого негативного впливу;
- 4) відсутністю досвідчених фахівців у сфері захисту комерційної таємниці. Це також впливає на ефективність системи економічної безпеки підприємства з наведених вище причин;
- 5) невирішеністю соціальних проблем населення (низький рівень доходів, високий рівень безробіття, плинність кадрів тощо). Наведені фактори впливають на ступінь відповідальності працівників за збереження комерційної таємниці підприємства. Адже працівник із посередніми доходами та в пошуках кращого місця роботи не вмотивований зберігати секрети підприємства і є загрозою їх втрати.

Інформація, що містить комерційну таємницю, розміщена у мережі Інтернет, постійно піддається різноманітним загрозам. Заходи щодо забезпечення безпеки підприємства повинні бути спрямовані, у тому числі, на виключення або мінімізацію ризиків втрати цінної для підприємства інформації, яка знаходиться у мережі Інтернет, та несанкціонованого доступу до неї. Реалізація цих заходів повинна забезпечувати не тільки безпеку комерційної таємниці, а й сприяти стабільному (сталому) розвитку підприємства, збільшенню його доходів або досягненню іншої мети.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що комерційна таємниця — це навмисно приховувані з комерційних міркувань економічні інтереси та відомості про різноманітні сторони та сфери виробничої, господарської, управлінської, науково-технічної, фінансової діяльності, охорона яких обумовлена інтересами конкуренції та можливими загрозами економічній безпеці.

Способом досягнення економічної безпеки підприємства є ефективне функціонування інформаційної безпеки, засобом якої є впровадження Положення про захист комерційної таємниці, розміщеної у мережі Інтернет, яке гарантує захист інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу чи використання зацікавленими структурами та особами. Виходячи з того, що ринок засобів і технологій економічної безпеки наповнюється та стає більш диверсифікованим та відбувається активне формування ринкових відносин перехідного періоду, здійснюється імпорт капіталу та технологій, учасники ринку мають формувати більш інтелектуальні засоби забезпечення комерційно-інформаційної безпеки, доповнювати засоби фізичної безпеки їхніми більш цивілізованими різновидами, включаючи технічні та юридичні засоби, до яких належить інститут комерційної таємниці.

Проблеми безпеки комерційної інформації необхідно вирішувати із застосуванням системного підходу: в поєднанні з загальноекономічними, контрольними та правоохоронними механізмами. Прогнозуючи та оцінюючи вплив очікуваних загроз необхідним є створення механізму забезпечення організації безпеки облікової інформації.

В даному механізмі необхідно врахувати реальну взаємодію підприємства з внутрішнім та зовнішнім середовищем, як наслідок, механізм повинен відображати всю господарську діяльність підприємства.

Що ж стосується аналізу практики захисту комерційної таємниці у мережі Інтернет у країнах ЄС, то можна сказати наступне: як показало дослідження, національні тенденції не відповідають світовим і європейським зокрема — інститут комерційної таємниці досі не розглядається національними підприємствами як елемент розвитку їх інноваційності, а також інвестиційної привабливості за рахунок створення ефективних систем захисту комерційних секретів, що, у першу чергу, забезпечить конкурентоспроможність підприємства.

Такий стан справ негативно позначатися й на реалізації можливостей, що відкриваються для України в процесі євроінтеграції: національні підприємства не зможуть на рівних конкурувати з іноземними інноваційними компаніями (як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках), що вже створили дієві системи захисту комерційної таємниці, яка забезпечує їх ринкові переваги, — з одного боку, а з іншого — формувати привабливий інвестиційний клімат можна лише під гарантії ефективного захисту вкладень.

Наведене вище обумовлює необхідність в умовах перехідного періоду створювати комплексні системи захисту комерційної таємниці, розміщеної у системі Інтернет, в системі економічної безпеки підприємств з тим, щоб уникнути подальших економічних втрат, у тому числі через втрату позицій на ринку.

Література

1. Носік Ю. В. Права на комерційну таємницю в Україні: Монографія К.: КНТ, 2007. 240 с.
2. Топалова Л. Д. Правовий режим комерційної таємниці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» Донецьк: Інститут економіко-правових досліджень НАН України, 2006.
3. Нікіфоров Г. К. Підприємництво та правовий захист комерційної таємниці: Навч. — практ. посіб. для вищих навч. закл. К.: Олан, 2001. 208 с.
4. Соловьев Э. Коммерческая тайна и ее защита: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. 96 с.
5. Андрощук Г. А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны. Монография К.: Издательский дом «ИнЮре», 2000. 400 с.
6. Кадрова безпека суб'єктів господарської діяльності: менеджмент інсайдерями: Монографія / за ред. проф. В. С. Сідака, проф. І. П. Мігус. Черкаси: ТОВ «МАКЛАУТ» Черкаси, 2012. 256 с

7. Бондар О. В. Ситуаційний менеджмент. Навч. посіб. 2-ге вид., перероб та доповн. К.: Центр учбової літератури, 2012. 388 с.
8. Безкоровайный М. М. Кибербезопасность — подходы к определению понятия: Вопросы кибербезопасности. № 1(2). 2014. С. 22–27.
9. 2013 Global R&D Funding Forecasts. URL: http://www.rdmag.com/sites/rdmag.com/files/GFF2013Final2013_reduced.pdf

References

1. Nosik Yu. V. Prava na komercijnu tayemnicyu v Ukraini: Monografiya K.: KNT, 2007. 240 s.
2. Topalova L. D. Pravovij režim komercijnoyi tayemnici: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk: spec. 12.00.04 «Gospodarske pravo, gospodarsko-procesualne pravo» Doneck: Institut ekonomiko-pravovih doslidzhen NAN Ukraini, 2006.
3. Nikiforov G. K. Pidpriyemnictvo ta pravovij zahist komercijnoyi tayemnici: Navch. — prakt. posib. dlya vishih navch. zakl. K.: Olan, 2001. 208 s.
4. Solovev E. Kommercheskaya tajna i ee zashita: ZAO «Biznes-shkola «Intel-Sintez», 1997. 96 s.
5. Androshuk G. A. Ekonomicheskaya bezopasnost predpriyatiya: zashita kommercheskoj tajny. Monografiya K.: Izdatelskij dom «InYure», 2000. 400 s.
6. Kadrova bezpeka sub'yektiv gospodarskoyi diyalnosti: menedzhment insajderami: Monografiya / za red. prof. V. S. Sidaka, prof. I. P. Migus. Cherkasi: TOV «MAKLAUT» Cherkasi, 2012. 256 s
7. Bondar O. V. Situacijnij menedzhment. Navch. posib. 2-ge vid., pererob ta dopovn. K.: Centr uchbovoyi literaturi, 2012. 388 s.
8. Bezkorovajnyj M. M. Kiberbezopasnost — podhody k opredeleniyu ponyatiya: Voprosy kiberbezopasnosti. № 1(2). 2014. S. 22–27.
9. 2013 Global R&D Funding Forecasts. URL: http://www.rdmag.com/sites/rdmag.com/files/GFF2013Final2013_reduced.pdf

Руденко Олена Анатоліївна

*кандидат юридичних наук, викладач юридичних дисциплін
Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола*

Руденко Елена Анатольевна

*кандидат юридических наук, преподаватель юридических дисциплин
Галицкий колледж имени Вячеслава Черновола*

Rudenko Olena

PhD in Law, Teacher of Law

Vyacheslav Chornovil Halyskyi College

DOI: 10.25313/2520-2308-2020-6-6135

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

ПЕРСПЕКТИВЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОЙ ЮРИСДИКЦИИ МЕСТНЫХ ОБЩИХ СУДОВ В УКРАИНЕ

PROSPECTS FOR IMPROVING CIVIL JURISDICTION OF LOCAL GENERAL COURTS IN UKRAINE

Анотація. Статтю присвячено дослідженню цивільної юрисдикції місцевих загальних судів в Україні та визначенню на цій основі шляхів її удосконалення. Під цивільною юрисдикцією місцевих загальних судів запропоновано розуміти компетенцію цих судів з розгляду і вирішення цивільних справ в порядку, передбаченому цивільним процесуальним законодавством України.

Зазначено, що місцеві загальні суди як суди першої інстанції розглядають усі справи, віднесені до цивільної юрисдикції, крім справ про оскарження рішень третейських судів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також про визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, оскільки вказані справи розглядаються апеляційними судами як судами першої інстанції, а також справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, що правосуддя у яких здійснюється Вищим антикорупційним судом. Обґрунтовано, що до компетенції місцевих загальних судів також не належить вирішення процесуальних питань, пов'язаних з виконанням виконавчих листів, виданих у справах, що ними не розглядалися. Зроблено висновок про те, що у побудові системи судоустрою правильним є підхід, за якого кожен суд здійснюватиме повноваження однієї інстанції: місцеві суди – першої інстанції, апеляційні суди – апеляційної інстанції, Верховний Суд – касаційної інстанції.

З метою забезпечення виконання завдань цивільного судочинства і підвищення національних стандартів судоустрою запропоновано удосконалити юрисдикцію місцевих загальних судів у цивільних справах шляхом віднесення до юрисдикції господарських судів справ про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, про визнання та надання дозволу їх примусове виконання, а також справ про визнання та надання дозволу на виконання рішень іноземних судів у спорах між суб'єктами господарювання. Одним із шляхів удосконалення цивільної юрисдикції місцевих загальних судів визнано віднесення до їх юрисдикції як судів першої інстанції усіх справ, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, окрім справ про визнання активів необґрунтованими і їх стягнення в дохід держави.

Ключові слова: юрисдикція, місцевий загальний суд, цивільне судочинство

Аннотация. Стаття посвящена дослідженню громадянської юрисдикції місцевих загальних судів в Україні і визначенню на цій основі перспектив її удосконалення. Під громадянською юрисдикцією місцевих загальних судів пропонується розуміти компетенцію цих судів по розгляду і вирішенню громадянських справ в порядку, передбаченому громадянським процесуальним законодавством України.

Зазначено, що місцеві загальні суди як суди першої інстанції розглядають всі справи, віднесені до громадянської юрисдикції, крім справ про оскарження рішень третейських судів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, про оскарження рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також про визнання і надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, оскільки зазначені справи розглядаються апеляційними судами як справами першої інстанції, а також про визнання необґрунтованими активів і їх вимоги до держави, які розглядаються Вищим антикорупційним судом. Обґрунтовано, що до предметної юрисдикції місцевих загальних судів також не належить розгляд процесуальних питань, пов'язаних з виконанням виконавчих листів, виданих по справам, які не були розглянуті. Сделано висновок про те, що в побудові системи судочинства правильним є підхід, при якому кожен суд виконуватиме повноваження однієї інстанції: місцеві суди – першої інстанції, апеляційні суди – апеляційної інстанції, Верховний Суд – касаційної інстанції.

З метою забезпечення виконання завдань громадянського судочинства і підвищення національних стандартів судочинства пропонується удосконалити юрисдикцію місцевих загальних судів по громадянським справам шляхом віднесення до юрисдикції господарських судів справ про оскарження рішень міжнародного комерційного арбітражу, про визнання і надання дозволу на їх примусове виконання, а також про визнання і надання дозволу на виконання рішень іноземних судів по справам між суб'єктами господарювання. Одним із шляхів удосконалення громадянської юрисдикції місцевих загальних судів визнано віднесення до їх юрисдикції як справ першої інстанції всіх справ, що підлягають розгляду в порядку громадянського судочинства, крім справ про визнання активів необґрунтованими і їх вимоги до держави.

Ключевые слова: юрисдикция, местный общий суд, гражданское судопроизводство.

Summary. The article is devoted research of civil jurisdiction of county general courts in Ukraine and determination on this basis of ways of its improvement. Under civil jurisdiction of county general courts it is suggested to understand jurisdiction of these courts from consideration and decision of civil cases in an order, foreseen the civil judicial legislation of Ukraine.

It is marked that county general courts as examine trial courts all businesses attributed to civil jurisdiction, except businesses about the appeal of decisions of courts of arbitration, about delivery of executive folias on a force implementation of decisions of courts of arbitration, about challenging of decisions of international commercial arbitration, and also about confession and grant to permission on implementation of decisions of international commercial arbitration, as the indicated cases are examined by appeal courts from consideration of civil and criminal cases and also businesses about administrative crimes as by trial courts, and also businesses about confession groundless assets and their penalty in a profit the states that is examined by the Higher anticorruption court. Reasonably, that to subject jurisdiction of county general courts also does not belong decision of judicial questions, related to implementation executive folias given out in these businesses. Drawn conclusion that in the construction of the system of the judicial system correct is approach at that every court will carry out plenary powers of one instance: county courts – the first instance, appeal courts – appellate instance, Supreme Court – appeal instance.

With the aim of providing of implementation of tasks of the civil rule-making and increase of national standards of the judicial system it is suggested to perfect jurisdiction of county general courts in civil cases by attributing to jurisdiction of economic courts of businesses about challenging of decisions of international commercial arbitration, about confession and grant to permission of them there is a force implementation, and also businesses about confession and grant to permission on implementation of decisions of foreign courts in cases between the subjects of menage. One of ways of improvement of civil jurisdiction of county general courts attributing is confessed to their jurisdiction as trial of all businesses that is subject to the decision in order of the civil rule-making courts, except cases about confessions of assets and their penalties groundless in a profit

Key words: jurisdiction, county general court, civil proceedings.

Постановка проблеми. З проголошенням незалежності Україна взяла курс на визнання принципу верховенства права, побудову держави, зміст і спрямованість діяльності якої визначають права і свободи людини та їх гарантії. Це зумовило

необхідність створення дієвого механізму захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, інтересів юридичних осіб, що у повсякденному житті часто порушуються, не визнаються чи оспорюються. Особливе місце в зазначеному

механізмові посідають місцеві загальні суди, які як суди першої інстанції розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом (ч.ч. 1–2 ст. 22 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII) [1].

15.12.2017 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII, яким, окрім іншого, викладено у новій редакції Цивільний процесуальний кодекс України [2], у зв'язку з чим виникла потреба у науковому аналізові його положень, що регулюють юрисдикцію місцевих загальних судів у цивільних справах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цивільна юрисдикція була предметом дослідження у дисертаціях Д. М. Шадури (2008) [3] і Н. М. Бессараб (2015) [4], однак з часу їх захисту цивільне процесуальне законодавство зазнало істотних змін. Окремих аспектів інституту цивільної юрисдикції у своїх наукових працях торкалися такі вчені як: І. М. Іліопол та Т. А. Стоянова [5], К. О. Стопченко К. О. та Г. В. Чурпіта [6], О. І. Ференц [7], Т. А. Цувіна [8], А. В. Яновицька [9] та інші. Вказані науковці акцентували свою увагу на здійсненні аналізу змін у правовому регулюванні судової юрисдикції у цивільних справах у зв'язку з прийняттям Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII або ж присвячували свої роботи дослідженню цивільної юрисдикції в окремих категоріях справ. Разом із тим, цивільна юрисдикція місцевих загальних судів не була предметом окремого наукового дослідження.

У зв'язку з цим, завданням статті є характеристика юрисдикції місцевих загальних судів у цивільних справах та вироблення рекомендацій щодо удосконалення правового регулювання у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Для розгляду питання про юрисдикцію місцевих загальних судів у цивільних справах, перш за все, необхідно з'ясувати, що саме слід розуміти під поняттям «цивільна юрисдикція».

На законодавчому рівні визначення цього поняття відсутнє. Зі змісту ст.ст. 19–32 ЦПК України випливає, що законодавцем цивільна юрисдикція розуміється як визначення справ, що підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства (предметна та суб'єктна юрисдикція), а також як розмежування компетенції між судами однієї ланки (територіальна юрисдикція) та між судами різних

інстанцій (інстанційна юрисдикція) щодо розгляду і вирішення цих справ [10].

У науковій літературі досліджуване поняття розглядалося з різних точок зору, але єдиного підходу до його тлумачення вироблено не було. Так, на думку Н. М. Бессараб, «найбільш правильне визначення цивільної юрисдикції зазначено у п. 2 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 р. № 3 «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ», відповідно до якого цивільна юрисдикція — це визначена законом сукупність повноважень судів щодо розгляду справ, віднесених до їх компетенції» [11, с. 424]. У свою чергу Д. М. Шадура під цивільною юрисдикцією як різновидом судової юрисдикції розуміє «компетенцію загальних судів вирішувати з додержанням процесуальної форми цивільні справи у видах проваджень, передбачених ЦПК [3, с. 91]. З урахуванням підходу законодавця до трактування цивільної юрисдикції більш правильним видається останній підхід, оскільки компетенція є ширшим поняттям, ніж повноваження, та включає в себе, окрім повноважень, також і предмет відання та відповідальність [12, с. 408].

До цивільної юрисдикції законодавцем віднесено такі справи: 1) справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства (ч. 1 ст. 19 ЦПК України); 2) справи про оскарження рішень третейських судів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також про визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, іноземного суду (ч. 8 ст. 19 ЦПК України). До цивільної юрисдикції належать також справи про оскарження сторонами виконавчого провадження рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання ними судових рішень у цивільних справах (ст.ст. 447–453 ЦПК України), вирішення процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень у цивільних справах, а також рішень інших органів (посадових осіб) (ст.ст. 430–446 ЦПК України), а також справи про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави (ст.ст. 290–292 ЦПК України).

Як видно, на законодавчому рівні може передбачатись здійснення розгляду і вирішення справ, що виникають із цивільних, житлових, земельних,

сімейних, трудових правовідносин, за правилами не цивільного, а іншого судочинства. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 7 Кодексу України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішується спір про стягнення заробітної плати з боржника, про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника [13]. Як видно, у такому випадку спір, що виник з трудових правовідносин, не підлягатиме розгляду в порядку цивільного судочинства. Крім того, на підставі ч. 1 ст. 16 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» від 17.11.2009 р. № 1559-VI позов про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, щодо їх викупу для суспільних потреб подається органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування, що прийняв рішення про відчуження земельної ділянки, до адміністративного суду у разі недостиження згоди з власником та розглядається у порядку адміністративного судочинства [14], хоча йдеться про припинення права власності особи.

Зі змісту ч. 8 ст. 19 ЦПК України випливає, що справи про оскарження рішень третейських судів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також про визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, іноземного суду належать виключно до цивільної юрисдикції. Разом із тим, згідно з п. 11 ч. 1 ст. 20 ГПК України господарські суди розглядають справи про оскарження рішень третейських судів та про видачу наказу на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалені у спорах, зазначених у цій статті [15]. Отже, до цивільної юрисдикції належать справи про оскарження рішень третейських судів і видачу виконавчих листів на їх примусове виконання, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку господарського судочинства.

Слід сказати, що до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII місцеві загальні суди як суди першої інстанції розглядали усі справи, віднесені до цивільної юрисдикції. Нині справи про

оскарження рішень третейських судів, про видачу виконавчих листів на їх примусове виконання, про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також про визнання та надання дозволу на їх виконання розглядаються апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення як судами першої інстанції (ч. ч. 2–3 ст. 23 ЦПК України). Місцевими загальними судами не вирішуються також процесуальні питання, пов'язані з виконанням виконавчих листів, виданих на підставі ухвал про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, про задоволення заяви про надання дозволу на добровільне виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, а також про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

Заслужовує на увагу думка Т. А. Стоянової і І. М. Лілопол, які не погодилися із наданням апеляційним судам повноважень розглядати деякі справи по суті, про те, що «навіщо навантажувати суди апеляційної інстанції справами, з якими справлялися суди першої інстанції, а згодом і Верховний Суд, як суд касаційної інстанції, на який згідно з частиною 2 статті 24 ЦПК України покладено обов'язок переглядати в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції» [5, с. 16]. Думається, у побудові системи судоустрою правильним є підхід, за якого кожен суд здійснюватиме повноваження однієї інстанції: місцеві суди — першої інстанції, апеляційні суди — апеляційної інстанції, Верховний Суд — касаційної інстанції, оскільки за таких умов кожна справа проходить рівну кількість судових інстанцій, належним чином забезпечується реалізація права особи на оскарження судового рішення, а кожен суд виконуватиме лише ті повноваження, якими він наділений відповідно до свого статусу і місця у системі судоустрою. З огляду на це, усі цивільні справи, окрім справ про визнання активів необґрунтованими і їх стягнення в дохід держави, повинні розглядати місцеві загальні суди як суди першої інстанції.

Окрім цього, справи про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, видається, взагалі не підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, оскільки зі змісту ч. 2 ст. 1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» випливає, що міжнародний комерційний арбітраж є компетентним у спорах між суб'єктами господарювання [16], що в нашій державі вирішуються

господарськими судами. Отже, ці категорії справ слід віднести до юрисдикції господарських судів.

Відповідно до ст.ст. 462–470 ЦПК України місцевими загальними судами розглядаються справи про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду. Разом із тим, відповідно до ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право» можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають не лише із цивільних, трудових, сімейних правовідносин, але й з господарських [17]. Видається, відсутні підстави для покладення на місцеві загальні суди повноважень щодо надання дозволу на примусове виконання рішень іноземних судів у господарських справах, оскільки в Україні функціонує система спеціалізованих господарських судів для здійснення правосуддя у справах, що виникають з господарських правовідносин. Думається, розмежувати цивільну і господарську юрисдикцію у вказаній категорії справ слід за тим же критерієм, що був використаний законодавцем при розмежуванні судових юрисдикцій з розгляду справ щодо оскарження рішень третейських судів та видачу виконавчих листів на їх примусове виконання: до юрисдикції господарських судів слід віднести справи про надання дозволу на примусове виконання рішень іноземних судів у спорах, зазначених у ч. 1 ст. 20 ГПК України. Такий підхід до розмежування судових юрисдикцій більш повно забезпечуватиме реалізацію принципу спеціалізації як принципу побудови судоустрою України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, під цивільною юрисдикцією місцевих загальних судів слід розуміти компетенцію цих судів

з розгляду і вирішення справ, визначених цивільним процесуальним законодавством України.

З метою удосконалення юрисдикції місцевих загальних судів в Україні до цивільного та господарського процесуального законодавства слід внести такі зміни і доповнення:

- ч. 8 ст. 19 ЦПК України викласти в такій редакції: «Суди розглядають справи про оскарження рішень третейських судів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішень іноземних судів, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства»;
- ч. 1 ст. 23 ЦПК України викласти в такій редакції: «Усі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються місцевими загальними судами як судами першої інстанції, крім справ, визначених частиною четвертою цієї статті»;
- частини 2 і 3 статті 23 ЦПК України виключити;
- ч. 1 ст. 20 ГПК України доповнити пунктом 18 такого змісту: «справи про визнання та надання дозволу на виконання рішень іноземних судів у спорах, зазначених у цій статті, про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також про визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу».

Думається, внесення вказаних змін і доповнень до цивільного процесуального і господарського процесуального законодавства України сприятиме виконанню завдань цивільного судочинства та підвищенню національних стандартів судоустрою.

Література

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 436.
3. Шадура Д. М. Цивільна юрисдикція: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 // Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2008. 222 с.
4. Бессараб Н. М. Юрисдикція та підсудність цивільних справ: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 // Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 208 с.
5. Стоянова Т. А., Лілопол І. М. Науково-практичний аналіз цивільної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій у світлі прийняття нового Цивільного процесуального кодексу // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2017. Вип. 47. Т. 1. С. 13–16. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.47/part_2/4.pdf
6. Чурпіта Г., Стопченко К. Цивільна юрисдикція суду щодо розгляду справ про оспорювання батьківства та материнства // Национальный юридический журнал: теория и практика. 2018. № 2(30). С. 103–106.

7. Ференц О. І. Цивільна юрисдикція в контексті судово-правових реформ в Україні // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2008. № 3. С. 1–9.
8. Цувіна Т. А. Проблемні питання цивільної юрисдикції в контексті принципу верховенства права // Проблеми законності. 2019. Вип. 147. С. 85–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2019_147_10.
9. Яновицька А. В. Юрисдикція суду за цивільним процесуальним і господарським процесуальним кодексами України // Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 4. С. 71–74. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2675/1/%D0%AF%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%90..pdf>
10. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 28.06.2020).
11. Бессараб Н. М. Поняття цивільної юрисдикції // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу. (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.). Одеса, 2014. Т. 1. С. 422–424.
12. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учеб. / О. Ф. Скакун. Харьков, 2000. 704 с.
13. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2019. № 19. Ст. 74.
14. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 № 1559-VI // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 1. Ст. 2
15. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/conv#n1636> (дата звернення: 28.06.2020).
16. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>
17. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32. Ст. 422.

References

1. Pro sudoustrij i status suddiv: Zakon Ukrajinjy vid 02.06.2016 № 1402-VIII // Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajinjy. 2016. № 31. St. 545.
2. Pro vnesennja zmin do Ghospodarsjkogho procesualjnogho kodeksu Ukrajinjy, Cyviljnogho procesualjnogho kodeksu Ukrajinjy, Kodeksu administratyvnogho sudochynstva Ukrajinjy ta inshykh zakonodavchykh aktiv: Zakon Ukrajinjy vid 03.10.2017 № 2147-VIII // Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajinjy. 2017. № 48. St. 436.
3. Shadura D. M. Cyviljna jurydykcija: dys... kand. juryd. nauk: 12.00.03 // Nac. juryd. akad. Ukrajinjy im. Ja. Mudrogho. Kharkiv, 2008. 222 s.
4. Bessarab N. M. Jurydykcija ta pidsudnistj cyvilnykh sprav: dys... kand. juryd. nauk: 12.00.03 // Nacionalnyj universytet «Odesjka jurydychna akademija», 2015. 208 s.
5. Stojanova T. A., Pliopol I. M. Naukovo-praktychnyj analiz cyviljnoji jurydykciji pershoji ta apeljacionoji instancij u svitli pryjnattja novogho Cyviljnogho procesualjnogho kodeksu // Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho nacionaljnogho universytetu. Serija Pravo. 2017. Vyp. 47. T. 1. S. 13–16. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.47/part_2/4.pdf
6. Churpita Gh., Stopchenko K. Cyviljna jurydykcija sudu shhodo rozghljadu sprav pro osporjuvannja batjkivstva ta materynstva. Nacyonalnyj jurydycheskyj zhurnal: teoryja y praktyka. 2018. № 2(30). S. 103–106.
7. Ferenc O. I. Cyviljna jurydykcija v konteksti sudovo-pravovykh reform v Ukrajinj. Naukovyj visnyk Ljvivskogho derzhavnogho universytetu vnutrishnikh sprav. Serija jurydychna. 2008. № 3. S. 1–9.
8. Cuvina T. A. Problemni pytannja cyviljnoji jurydykciji v konteksti pryncypu verkhovenstva prava // Problemy zakonnosti. 2019. Vyp. 147. S. 85–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2019_147_10
9. Janovycjka A. V. Jurydykcija sudu za cyvilnym procesualjnym i ghospodarsjkym procesualjnym kodeksamy Ukrajinjy. Jurydychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal. 2019. № 4. S. 71–74. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2675/1/%D0%AF%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%90..pdf>
10. Cyviljnyj procesualjnyj kodeks Ukrajinjy: Zakon Ukrajinjy vid 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (data zvernennja: 28.06.2020).
11. Bessarab N. M. Ponjattja cyviljnoji jurydykciji // Pravove zhyttja suchasnoji Ukrajinjy: materialy Mizhnar. nauk. conf. prof.-vykl. ta aspirant. skladu. (m. Odesa, 16–17 travnja 2014 r.). Odesa, 2014. T. 1. S. 422–424.

12. Skakun O. F. Teoryja ghosudarstva y prava: ucheb. / O. F. Skakun. Kharjkov, 2000. 704 s.
13. Kodeks Ukrainy z procedur bankrutstva: Zakon Ukrainy vid 18.10.2018 № 2597-VIII // Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. 2019. № 19. St. 74.
14. Pro vidchuzhennja zemelnykh diljanok, inshykh ob'ektiv nerukhomogho majna, shho na nykh rozmishheni, jaki перебувають u pryvatnij vlasnosti, dlja suspilnykh potreb chy z motyviv suspilnoji neobkhdnosti: Zakon Ukrainy vid 17.11.2009 № 1559-VI // Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. 2010. № 1. St. 2.
15. Ghospodarskyj procesualnyj kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/conv№n1636> (data zvernennja: 28.06.2020).
16. Pro mizhnarodnyj komercijnyj arbitrazh: Zakon Ukrainy vid 24.02.1994 № 4002-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>
17. Pro mizhnarodne pryvatne pravo: Zakon Ukrainy vid 23.06.2005 № 2709-IV. Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. 2005. № 32. St. 422.

Рашевська Катерина Євгеніївна*магістр, молодший науковий співробітник**Інститут міжнародних відносин**Київського національного університету імені Тараса Шевченка***Рашевская Екатерина Евгеньевна***магістр, младший научный сотрудник**Институт международных отношений**Киевского национального университета имени Тараса Шевченко***Rashevskaya Kateryna***Master, Junior Researcher**Institute of International Relations of**Taras Shevchenko National University of Kyiv*

DOI: 10.25313/2520-2308-2020-6-6127

**ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ
НА РОСІЙСЬКУ ФЕДЕРАЦІЮ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВ ЛЮДИНИ НА ТЕРИТОРІЇ ОКУПОВАНОЇ
АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ**

**ЭКОНОМИЧЕСКИЕ САНКЦИИ КАК СРЕДСТВО ВЛИЯНИЯ
НА РОССИЙСКУЮ ФЕДЕРАЦИЮ В ЦЕЛЯХ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ПРАВ ЧЕЛОВЕКА НА ТЕРРИТОРИИ ОККУПИРОВАННОЙ
АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ**

**ECONOMIC SANCTIONS AS A MEANS OF INFLUENCE
ON THE RUSSIAN FEDERATION IN ORDER TO ENSURE
HUMAN RIGHTS IN THE OCCUPIED TERRITORY
OF THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA**

Анотація. У статті досліджується юридична природа економічних санкцій та їхній вплив на заохочення прав людини в умовах міжнародного збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією в контексті окупації Кримського півострова. Автор характеризує джерела легітимності багатосторонніх та односторонніх обмежувальних заходів, обов'язкові умови та принципи їхнього використання, зокрема, дотримання вимог пропорційності, необхідності та тимчасовості, ставлення суб'єктів міжнародного права до даного засобу примусу впродовж останніх десятиліть. При цьому підкреслюються відмінності між обмежувальними заходами, що вводяться за рішенням і на основі повноважень Ради Безпеки ООН, та контрзаходами, пов'язаними з відповідальністю держави за міжнародне протиправне діяння, в тому числі у випадку порушення зобов'язань *erga omnes*.

У статті проаналізовано роль економічних санкцій у забезпеченні поваги до прав людини на території окупованої Автономної Республіки Крим, основні переваги і недоліки, а також загальну ефективність існуючого санкційного механізму. Особливу увагу було звернено на проблеми, пов'язані з негативним впливом на населення держави-об'єкта санкцій та третіх держав, недостатньою динамічністю та послідовністю у впровадженні обмежувальних заходів, неврахуванням глобальних ринкових тенденцій, перетворенням санкцій на предмет дипломатичного торгу, релятивним та несистемним характером санкційних списків. Автором було визначено актуальні питання впровадження та збереження багатосторонніх і односторонніх обмежувальних заходів, серед яких особливе місце займає пошук рівноваги між

забезпеченням виконання зобов'язань за міжнародним правом, економічними інтересами та захистом прав людини, а також дано оцінку національним нормативно-правовим актам в досліджуваній сфері з урахуванням потенційного впливу на розвиток системи прав людини.

Ключові слова: економічні санкції, зобов'язання *erga omnes*, правове регулювання, права людини, *tit-for-tat*.

Анотація. В статье исследуется юридическая природа экономических санкций и их влияние на поощрение прав человека в условиях международного вооруженного конфликта между Украиной и Российской Федерацией в контексте оккупации Крымского полуострова. Автор характеризует источники легитимности многосторонних и односторонних ограничительных мер, обязательные условия и принципы их использования, в частности, соблюдение требований пропорциональности, необходимости и временности, отношение субъектов международного права к данному средству принуждения в течение последних десятилетий. При этом подчеркиваются различия между ограничительными мерами, вводимыми по решению и на основе полномочий Совета Безопасности ООН, и контрмерами, связанными с ответственностью государства за международное противоправное деяние, в том числе в случае нарушения обязательств *erga omnes*.

В статье проанализирована роль экономических санкций в обеспечении соблюдения прав человека на территории оккупированной Автономной Республики Крым, основные преимущества и недостатки, а также общая эффективность существующего санкционного механизма. Особое внимание было обращено на проблемы, связанные с негативным воздействием на население государства-объекта санкций и третьих государств, недостаточной динамичностью и последовательностью в реализации ограничительных мер, неучитыванием глобальных рыночных тенденций, преобразованием санкций на предмет дипломатического торга, релятивным и несистемным характером санкционных списков. Автором были определены актуальные вопросы внедрения и сохранения многосторонних и односторонних ограничительных мер, среди которых особое место занимает поиск равновесия между обеспечением выполнения обязательств по международному праву, экономическими интересами и защитой прав человека, а также дана оценка национальным нормативно-правовым актам в исследуемой сфере с учетом потенциального влияния на развитие системы прав человека.

Ключевые слова: экономические санкции, обязательства *erga omnes*, правовое регулирование, права человека, *tit-for-tat*.

Summary. The article examines the legal nature of economic sanctions and their impact on the promotion of human rights in the framework of the international armed conflict between Ukraine and the Russian Federation in the context of the occupation of the Crimean peninsula. The author describes the sources of legitimacy of multilateral and unilateral restrictive measures, mandatory conditions and principles of their use, in particular, compliance with the requirements of proportionality, necessity and temporality, the attitude of subjects of international law to this means of coercion over the past decades. At the same time, differences are emphasized between restrictive measures imposed by decision and on the basis of the powers of the UN Security Council and countermeasures related to the responsibility of the State for an international wrongful act, including violation of *erga omnes obligations*.

The article analyzes the role of economic sanctions in ensuring the observance of human rights in the territory of the occupied Republic of Crimea, the main advantages and disadvantages, as well as the overall effectiveness of the existing sanctions mechanism. Particular attention was paid to the problems associated with the negative impact on the population of the State subject to sanctions and third States, insufficient dynamism and consistency in the implementation of restrictive measures, disregard for global market trends, the transformation of sanctions on the subject of diplomatic bargaining, and the relational and unsystematic nature of sanctions lists. The author identified urgent issues of implementing and maintaining multilateral and unilateral restrictive measures, among which the search for a balance between ensuring the fulfillment of obligations under international law, economic interests and the protection of human rights is of particular relevance, as well as assessed national regulatory legal acts in the studied area taking into account potential impact on the development of the human rights system.

Key words: economic sanctions, obligations *erga omnes*, legal regulation, human rights, *tit-for-tat*.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Станом на 2020 рік 41 держава ввела обмежувальні заходи щодо вищих посадових осіб або окремих секторів економіки Російської Федерації. Потреба в підтримці санкційного механізму задля забезпечення прав людини на території окупованого Кримського півострову разом із недостатнім

регулюванням його використання на міжнародному рівні зумовлює актуальність вивчення даного питання. Окрім того, економічні санкції мають неоднакове сприйняття суб'єктами міжнародного права: від повного схвалення до вимоги заборонити вдаватися до односторонніх обмежувальних заходів, які спричиняють надмірний тиск на населення

держави-об'єкта санкцій, порушуючи основоположні права людини. В умовах військової агресії з погляду на статус РФ як постійного члена РБ ООН та ядерної держави, враховуючи заборону в міжнародному праві на погрозу та застосування сили, Україна прагне підтримувати та посилювати економічні санкції проти окупаційної держави, однак недостатня підтримка на міжнародному рівні, недоліки національних нормативних актів та практики їх застосування створюють перешкоди для збільшення ефективності обмежувальних заходів для заохочення прав людини на Кримському півострові.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогодні питання юридичної природи, правового регулювання та ефективності економічних санкцій досліджувалися низкою вітчизняних та іноземних вчених, серед яких М. Капітоненко [8], С. Кулицький [12], А. Галушка [8], Є. Киян [8], М. Степаненко [8], Е. Мартін [6], К. Велт [9], П. Рутланд [7], Р. Нельсон [9] та інші. Однак вплив багатосторонніх та односторонніх обмежувальних заходів на забезпечення та захист прав людини залишається одним із найменш досліджених питань в українській юридичній науці.

Постановка завдання. Вивчення юридичної природи, джерел правового регулювання та впливу економічних санкцій на забезпечення прав людини на території окупованої Автономної Республіки Крим.

Виклад основного матеріалу. Санкції є механізмом впливу, що реалізовується однією державою проти іншої з метою чинити на неї тиск (примусити, обмежити чи покарати) без використання військової сили. Остання є забороненою відповідно до ст. 2 (4) Статуту ООН, у той час, як загальної заборони примусових економічних санкцій згідно з міжнародним правом немає. На багатосторонньому рівні санкції, зазвичай, приймаються Радою Безпеки ООН шляхом ухвалення резолюцій. Їхньою правовою основою є глава VII Статуту, ст.ст. 39 та 41 якої є ключовими для регулювання. У ст. 39 зазначено, що «Рада Безпеки визначає існування будь-якої загрози миру, будь-якого порушення миру або акту агресії та надає рекомендації або вирішує те, які дії варто почати у відповідності зі статтями 41 та 42 для підтримки або відновлення міжнародного миру й безпеки». У ст. 41 сформульовано невичерпний перелік невійськових заходів, які можуть бути прийняті Радою Безпеки у відповідь на порушення Статуту ООН. Вони можуть включати повне або часткове переривання економічних відносин, залізничного, морського, повітряного, поштового, телеграфного сполучення та розірвання дипломатичних відносин [1]. При цьому характер зазначених заходів дозволяє стверджувати, що санкції,

які вводяться РБ ООН, за природою є, переважно, економічними.

Втім, Рада Безпеки ООН не володіє абсолютним правом вводити будь-які примусові заходи, що впливає, як зі Статуту ООН, так і зі звичаєвого міжнародного права. Зокрема, у ст. 25 Статуту зазначається, що «члени Організації погоджуються, відповідно до даного Статуту, підкорятися рішенням Ради Безпеки й виконувати їх». Дане положення може бути розтлумачене, як таке, що звільняє держав від зобов'язання виконувати ті рішення, які Статуту не відповідають. Окрім того, ст. 24 (2) зобов'язує Раду Безпеки діяти «відповідно до цілей та принципів Організації Об'єднаних Націй» [1]. Ще одне обмеження впливає з норм «*jus cogens*» — загальноновизнаних принципів міжнародного права, які роблять будь-який невідповідний їм договір таким, що не має юридичної сили. Це стосується і резолюцій Ради Безпеки.

Санкції, які накладаються не з ініціативи Ради Безпеки, з юридичної точки зору є або контрзаходами, або односторонніми примусовими заходами. Комісія з міжнародного права у Статтях про відповідальність держав 2001 року [2] називає їх «контрзаходами» і деталізує обставини, що дозволяють до них вдаватися без порушення взятих зобов'язань за міжнародним правом. Глава V Статей наближує механізм введення контрзаходів до самозахисту згідно зі ст. 51 Статуту ООН, коли початкове міжнародне протиправне діяння виправдовує протиправну відповідь (ст. 49 (1)). Ці контрзаходи передбачають незбройні інструменти, такі як економічні санкції. Відповідно до ст. 29 (2) їхня тривалість обмежується тривалістю міжнародного протиправного діяння держави, а також виконанням нею своїх зобов'язань за міжнародним правом, що, *inter alia*, підтверджено рішенням МС ООН у справі Габчіково-Надьмарош [3]. Окрім того, контрзаходи є законними лише тоді, коли реакція пропорційна початковому порушенню і слідує за консультаціями з державою-об'єктом санкційної політики.

Ст. 50 Статей про відповідальність держав містить зобов'язання, на виконання яких не повинні впливати контрзаходи. Це, зокрема, заборона застосування сили, захист основних прав людини, зобов'язання гуманітарного характеру, що забороняють репресії, та інші зобов'язання, передбачені загальноновизнаними нормами міжнародного права [2].

Держави, що розвиваються, все частіше вдаються до критики односторонніх санкцій, оскільки останні негативно впливають на їхнє соціальне та економічне становище. Низка дослідників (М. Братерський, Дж. Фарол, К. Елліот) переконливо доводять, що

згубний ефект від таких заходів найбільше відчуває на собі населення держави. І якщо в умовах демократичного устрою падіння загального рівня життя буде трансльоване на владу і матиме відповідну реакцію, то в авторитарних режимах, які найчастіше підпадають під санкції, еліта не проявляє жодної реакції. Враховуючи дані обставини, Генеральна Асамблея у 1996 р. ухвалила Резолюцію A/Res/51/103, в якій закликає всі держави не визнавати односторонніх екстериторіальних примусових економічних заходів чи законодавчих актів, введених будь-якою державою, з даною метою [4]. І якщо в 1996 р. за цю резолюцію проголосувало 57 держав, то в 2014 р. подібну резолюцію (A/Res/69/180) підтримало вже 134 держави, що свідчить як про несхвалення даного засобу загалом, так і, зокрема, про ймовірну відмову вдаватися до його застосування. Окрім того, на регіональному рівні Азіатсько-африканська юридична консультативна організація (AALCO) у своєму звіті «Односторонні та вторинні санкції: міжнародно-правова перспектива» припустила, що односторонні примусові економічні заходи порушують міжнародне право і мають бути заборонені [5].

Враховуючи негативний вплив на права людини в державі-об'єкті санкційної політики, на сьогодні виникнув феномен «розумних санкцій» — примусових заходів, спрямованих на конкретні сектори економіки та/або окремих осіб. Їхня мета — досягнути цілі, не завдаючи шкоди суспільству в цілому, включаючи ті його верстви, які не мають жодного впливу на формування і реалізацію зовнішньої політики держави. При цьому серед розумних санкцій на сьогодні виокремилися також вторинні примусові заходи. Це зумовило критику останніх, оскільки держави та/або їхні юридичні і фізичні особи, де-факто, несуть відповідальність, яка не передбачена у міжнародному праві, а виникла щодо них лише на підставі національних нормативних актів, якими впроваджується політика санкцій. Окрім того, подібні примусові заходи порушують низку прав людини у державах, які з тієї чи іншої причини (наприклад, стратегічний імпорт) не підтримують санкції проти конкретної держави.

Цікаво, що якщо в 1950-х рр. було введено лише 15 санкційних режимів, то в 1990-х рр. їх уже було більше 50. При цьому серед них — більшу частину становлять саме односторонні санкції («контрзаходи») введені ЄС (у 2019 р. — 34) та США (у 2019 р. — 30) [6].

В умовах міжнародного збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією, враховуючи заборону на погрозу та застосування сили в міжнародному праві та ядерний потенціал однієї з учасниць,

санкції, без перебільшень, стали єдиним засобом реагування на чисельні порушення прав людини на територіях, де держава-агресор здійснює ефективний контроль. Станом на 2020 р. обмежувальні заходи проти РФ були введені 41 державою, серед яких Австралія, Норвегія, Канада, Японія, Швейцарія, США та ЄС як суб'єкт *sui generis*, оскільки окремі члени, наприклад, Греція та Кіпр відмовилися від загальної політики економічних санкцій. При цьому першими до санкцій вдалися США в березні 2014 року, надалі до них приєднався ЄС [7]. Всі введені обмежувальні заходи умовно можна розділити на:

- Дипломатичні (політичні): позбавлення права голосу в ПАРЄ, виключення з G8, призупинення співпраці в форматах самітів з ЄС та НАТО, засудження збройної агресії на міжнародних майданчиках (ГА ООН, ПАРЄ, G7, G20).
- Економічні: обмеження торговельних відносин з Кримом, призупинення співробітництва в окремих секторах (будівництво об'єктів енергетичної інфраструктури, космічний сектор, оборонна промисловість тощо), заборона на здійснення інвестицій та передачу технологій.
- Індивідуальні: візові обмеження, замороження активів вищих посадових осіб та представників наближеної до них еліти [8].
- Юридичні: тимчасові заходи, які мають бути впроваджені відповідно до Наказу МС ООН від 19 квітня 2017 року.

Їхньою правовою основою є, переважно, національні нормативні акти. Наприклад, санкції, пов'язані з вторгненням Російської Федерації на територію України, ґрунтуються на чотирьох указах, виданих Президентом Б. Обамою у 2014 році, а також на Законі про суверенітет, добросесність, демократію та економічну стабільність України 2014 року, Законі про підтримку свободи України 2014 року, Законі про протидію російському впливу в Європі та Євразії 2017 року [9]. Секторальні санкції, введені ЄС проти РФ, містяться в Регламенті Ради ЄС № 833/2014, дія якого періодично продовжується. Востаннє Рада ЄС прийняла таке рішення 18 червня 2020 року [10]. Правовою основою для впровадження індивідуальних санкцій є Рішення Ради ЄС 2014/145/PESC від 17 березня 2014 року про обмежувальні заходи щодо дій, які порушують або загрожують територіальній цілісності, суверенітету та незалежності України. Невід'ємною частиною даного Рішення є Список фізичних та юридичних осіб, які підпадають під обмежувальні заходи ЄС, в якому на 2020 р. фігурує 190 фізичних та 47 юридичних осіб [11].

У контексті окупації Кримського півострова, санкції є оперативним інструментом реагування на

порушення прав цивільного населення. Так, посилення обмежувальних заходів відбулося у зв'язку з переслідуванням кримських татар, примусовою паспортизацією, расовою дискримінацією, проведенням російських парламентських та президентських виборів, незаконною експропріацією приватної власності тощо. У той же час РФ вдається до політики *tit-for-tat*, вводячи власні обмеження у відповідь на санкційну політику США та ЄС, наприклад, у вигляді ембарго на імпорт фруктів, овочів, молочних та м'ясних продуктів з ЄС, для якого держава є другим за величиною ринком збуту [7]. Незважаючи на свою оперативність, обмежувальні заходи не є динамічними. Вони стосуються одних і тих самих секторів економіки держави-агресора, на що остання вже навчилася реагувати, диверсифікувавши партнерів з експорту, впроваджуючи політику імпортозаміщення, розробляючи стратегії щодо розвитку найбільш постраждалих від санкцій секторів. За таких обставин обмежувальні заходи негативно впливають вже не на свого об'єкта, а на держав-суб'єктів і третіх держав, які, зокрема, відчули на собі зростання цін на нафту. Окрім того, санкції продовжують викликати супротив навіть всередині ЄС: Угорщина та Італія неодноразово виступали проти їхнього продовження, не говорячи вже про окремі ТНК, які ведуть економічні відносини з РФ на території окупованого Криму (Volkswagen, Skoda та Audi), посилаючись на те, що легкові автомобілі не входять до Додатку II регламенту ЄС № 692 / 2014, в якому містяться заборонені для продажу, поставок, трансферту та експорту на територію Криму і Севастополя товари [12].

Однак, найбільш небезпечним для України є не продовження політичних та економічних відносин з РФ збоку окремих держав або ж відновлення права голосу Росії в ПАРЄ, а можливість скасування санкційного режиму під приводом захисту прав людини: при цьому не в анексованому Криму, а на території РФ, проти якої було введено обмежувальні заходи саме з метою протидіяти їхньому порушенню. До скасування санкцій (включно з індивідуальними) закликав експерт ООН з прав людини Ідріс Джазаярі, посилаючись на їхній негативний вплив як на забезпечення прав людини, так і на ділову активність всередині Росії і в країнах-партнерах, а також на неефективність санкцій, тиск, який чинять індивідуальні обмежувальні заходи на народних обранців, обмежуючи громадянські та політичні права населення. Окрім того, експерт наголосив на відмінності між односторонніми і міжнародними примусовими заходами, вважаючи, що джерелом їхньої легітимності може бути лише рішення РБ

ООН [13]. Подібна позиція викликає низку запитань. По-перше, щодо можливості зловживання правом вето постійних членів РБ з метою уникнути відповідальності за порушення зобов'язань за міжнародним правом. По-друге, щодо наявності дозволу у міжнародному праві на контрзаходи та спеціальних положень, пов'язаних з порушенням норм *erga omnes*, що потенційно є джерелом легітимності односторонніх обмежувальних заходів. По-третє, чи відповідає принципу пропорційності вимога скасувати контрзаходи, спрямовані на захист прав людини, у зв'язку з їхнім ймовірним негативним впливом на населення держави, яка порушує свої міжнародно-правові зобов'язання в умовах, коли міжнародно-протиправне діяння такої держави триває?

Санкції критикують, як ті, хто наполягають на їхньому продовженні, так і ті, хто вимагають їхнього скасування. Окрім, негативного впливу на населення держави-об'єкта та третіх держав, недостатньої динамічності та послідовності у впровадженні обмежувальних заходів, серед проблем також виокремлюють неврахування глобальних ринкових тенденцій, перетворення санкцій на предмет дипломатичного торгу, релятивний та несистемний характер санкційних списків. Однак, для України одним з найбільших викликів стала якість Закону «Про санкції», прийнятого в 2014 році з урахуванням нагальної потреби в ньому. Окрім того, що цілі, завдання, типи санкцій, передбачені у Законі, не відповідають світовій практиці, даний нормативний акт має низку колізій з іншими. Більше того, Закон критикують через непрозорий механізм включення до санкційних списків, неможливість апелювати на цей факт, відсутність чітких критеріїв вимірювання ефективності санкцій та невизначений час їхньої тривалості. Законом також не врегульовані винятки з санкційного режиму, що потенційно несе загрозу для забезпечення прав людини, не відповідаючи принципу пропорційності [8]. На сьогодні питання внесення змін до Закону залишається не врегульованим. Тим не менше, Україна продовжує вести активну діяльність щодо заохочення підтримки санкцій проти РФ збоку інших держав. Зокрема, з цією метою та «зادля впливу на ті держави, фізичні та юридичні особи, які є системними порушниками міжнародного права і прав людини» 28 травня 2020 року Міністром закордонних прав Д. Кулебою було призначено спеціального представника з питань санкційної політики Міністерства закордонних справ О. Макеєва.

Висновки. Механізм використання економічних санкцій є недостатньо врегульованим на міжнародному рівні, незважаючи на його потенціал для

заохочення та захисту прав людини в умовах універсальної заборони на використання сили. У контексті міжнародного збройного конфлікту в Україні економічні санкції стали одним із небагатьох засобів стримування військової агресії та реагування на масові порушення міжнародного права прав людини. Обмежувальні заходи проти Російської Федерації були введені 41 державою, окремі з яких пов'язують скасування санкцій з повною деокупацією Кримського півострова, а інші — наполягають на поступовому відновленні економічних відносин з державою-агресором під приводом необхідності забезпечувати стратегічний імпорт чи не допустити порушення прав людини вже на території РФ. При цьому варто не

забувати, що сьогодні використовуються, переважно, т.зв. «розумні санкції» (індивідуальні та секторальні обмежувальні заходи), що відповідають вимогам пропорційності та необхідності, які в міжнародному праві висуваються до контрзаходів, а, відтак, дозволяють дотриматися балансу між забезпеченням виконання міжнародно-правових зобов'язань, економічною безпекою і захистом прав людини. З погляду на порівняну ефективність економічних санкцій, для України залишається важливим заохочувати якомога більше міжнародних суб'єктів продовжувати чинити тиск на окупаційну державу, при цьому вносячи необхідні зміни до власного законодавства та практики його застосування.

Література

1. Charter of the United Nations. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>
2. Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. 2001. URL: <https://legal.un.org/avl/ha/rsiwa/rsiwa.html>
3. Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia). Judgment of 25 September 1997. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/92/judgments>
4. Human rights and unilateral coercive measures. Resolution adopted by the Human Rights Council. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G10/167/12/PDF/G1016712.pdf?OpenElement>
5. Unilateral and secondary sanctions: an international law perspective. Executive summary. URL: <http://www.aalco.int/52ndsession/EXECUTIVE%20SUMMARY.pdf>
6. Martin E-A. La politique de sanctions de l'Union Européenne: ambition multilatérale contre logique de puissance / Institut français des relations internationales: version électronique. 2019. URL: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/martin_sanctions_ue_2019.pdf
7. Rutland P. The Impact of Sanctions on Russia // RUSSIAN ANALYTICAL DIGEST: electronic version. 2014. № 157. URL: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-157-2-7.pdf>
8. Санкції проти Росії. Нинішній стан, перспективи, успіхи та прогалини багатостороннього міжнародного санкційного режиму проти Російської Федерації / Міжнародний центр перспективних досліджень: електронна версія. 2019. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/t_sankcii_rf_a4_ukr.pdf
9. U.S. Sanctions on Russia / Congressional Research Service: electronic version. 2020. URL: <https://fas.org/sgp/crs/row/R45415.pdf>
10. Commission Guidance note on the implementation of certain provisions of Regulation (EU) No 833/2014. URL: https://europa.eu/newsroom/sites//newsroom/files/docs/body/1_act_part1_v2_en.pdf
11. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02014D0145-20200314&qid=1592900862539&from=en>
12. Кулицький С. Політично вмотивовані економічні санкції як нова складова розвитку сучасної глобальної економіки // Україна: події, факти, коментарі: електронний ресурс. 2017. № 17. С. 51–63. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3060:spetsifika-ninishnogo-etapu-zastosuvannya-mizhnarodnikh-politichno-vmotivovanikh-ekonomichnikh-sanktsij&catid=8&Itemid=350
13. Unilateral sanctions against Russia hurt most vulnerable groups with limited impact on international businesses, UN expert finds: electronic version. 2017. URL: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=21552&LangID=E>

References

1. Charter of the United Nations. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>

2. Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. 2001. URL: <https://legal.un.org/avl/ha/rsiwa/rsiwa.html>
3. Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia). Judgment of 25 September 1997. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/92/judgments>
4. Human rights and unilateral coercive measures. Resolution adopted by the Human Rights Council. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G10/167/12/PDF/G1016712.pdf?OpenElement>
5. Unilateral and secondary sanctions: an international law perspective. Executive summary. URL: <http://www.aal-co.int/52ndsession/EXECUTIVE%20SUMMARY.pdf>
6. Martin E-A. La politique de sanctions de l'Union Européenne: ambition multilatérale contre logique de puissance / Institut français des relations internationales: version électronique. 2019. URL: https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/martin_sanctions_ue_2019.pdf
7. Rutland P. The Impact of Sanctions on Russia // RUSSIAN ANALYTICAL DIGEST: electronic version. 2014. № 157. URL: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-157-2-7.pdf>
8. Sanktsiyi proty Rosiyi. Nynishniy stan, perspektyvy, uspihky ta prohalny bahatostoronn'oho mizhnarodnoho sanktsiyoho rezhymu proty Rosiy's'koyi Federatsiyi / Mizhnarodnyy tsentr perspektyvnykh doslidzhen': elektronna verziya. 2019. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/t_sankcii_rf_a4_ukr.pdf
9. U. S. Sanctions on Russia / Congressional Research Service: electronic version. 2020. URL: <https://fas.org/sgp/crs/row/R45415.pdf>
10. Commission Guidance note on the implementation of certain provisions of Regulation (EU) No 833/2014. URL: https://europa.eu/newsroom/sites//newsroom/files/docs/body/1_act_part1_v2_en.pdf
11. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02014D0145-20200314&qid=1592900862539&from=en>
12. Kulyts'ky S. Politychno vmotyvovani ekonomichni sanktsiyi yak nova skladova rozvytku suchasnoyi hlobal'noyi ekonomiky // Ukrayina: podiyi, fakty, komentari: elektronnyy resurs. 2017. № 17. S.51–63. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3060:spetsifika-ninishnogo-etapu-zastosuvannya-mizhnarodnikh-politichno-vmotyvovanikh-ekonomichnikh-sanktsij&catid=8&Itemid=350
13. Unilateral sanctions against Russia hurt most vulnerable groups with limited impact on international businesses, UN expert finds: electronic version. 2017. URL: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=21552&LangID=E>

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

Серія: «Юридичні науки»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Юридические науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Juridical sciences»

№ 6 (28)

Головний редактор — *Курило В.І.*

Київ 2020

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м. Київ, вул. Ломоносова, буд. 18

Контактний телефон: +38 (044) 222 58 89

Контактний телефон: +38 (067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 30.06.2020. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS. Друк офсетний.

Умовно-друкованих аркушів 6,98. Тираж 100. Заказ № 220.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.